

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΤΟΣ 2ον

ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1947

Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΟΠΟΙΗΣΕΩΝ

ΥΠΟ

ΧΡ. Ν. ΑΓΑΛΛΟΠΟΥΛΟΥ (*)

1. Ἡ κρατικὴ ἐπιχειρηματικὴ δράσις.

Τὸ Κράτος, ὅπως εἶναι γνωστόν, παρὰ τοὺς κυρίους αὐτοῦ σκοπούς, μετέχει ἀνέκαθεν εἰς τὴν ἰδιωτικοοικονομικὴν δράσιν καὶ λαμβάνει μέρος εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς παραγωγῆς. Οὕτω τὸ Κράτος ἐμφανίζεται ὡς ἰδιοκτῆτης κτημάτων ἢ μεταλλείων, ὡς ἔμπορος, ὡς βιομήχανος, ὡς τραπεζίτης ἢ ὡς μεταφορέυς. Ἡ ἀνάμιξις τοῦ Κράτους εἰς τὴν οἰκονομίαν γίνεται εἴτε α) πρὸς πληρεστέραν ἐξυπηρέτησιν τοῦ κοινωνικοῦ συμφέροντος· εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τοιοῦτου σκοποῦ ἐπικρατεῖ συνήθως ὁ μονοπωλιακὸς χαρακτήρ, π. χ. σιδηρόδρομοι, ταχυδρομεῖα, φωταέριον, ἠλεκτρικὸν ρεῦμα, ὕδωρ, εἴτε, β) πρὸς ἰδιωτικοοικονομικοὺς σκοπούς, κυρίως δὲ ὅπου λόγῳ τοῦ μεγάλου μεγέθους τοῦ ἔργου ἢ τῆς μὴ προβλέψεως ἀξιολόγου κέρδους ἀποφεύγει ν' ἀναμιχθῇ ἡ ἰδιωτικὴ ἐπιχείρησις, π. χ. γεωργικαί, δασικαὶ ἐπιχειρήσεις κλπ. ἢ γ) πρὸς δημοσιοοικονομικοὺς σκοπούς, ὅταν δηλαδὴ πρὸς ἐπίτευξιν ἐσόδων προτιμᾶ ἀντὶ τῆς ἐπιβολῆς φορολογίας, τὴν ἴδρυσιν κρατικοῦ μονοπωλίου¹⁾.

Ἐπὶ τὸ καθεστῶς τῆς φιλελευθέρου οἰκονομίας ἀποτελεῖ ἀντι-

1) Αγγλ. Ἀγγελοπούλου, Δημοσίαι οἰκονομική, 1942, σελ. 156 ἐπ. Heiman n, Stellung und Bedeutung der öffentlichen Unternehmung im Wirtschaftssystem des Kapitalismus, ἐν Moderne Organisationsformen der öff. Unternehmung, Μέρος Α', 1932, σελ. 10 ἐπ. Engländer, Öffentliche Unternehmungen, εἰς Handb. der Finanzwissenschaft, τ. I, 1926, σελ. 365 ἐπ.

(*) Ἀνακοίνωσις εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν Ἑταιρίαν Σοσιαλιστικῶν Μελετῶν τὴν 29ην Μαΐου 1947.

κείμενον πολλῶν συζητήσεων ἢ σκοπιμότης τῆς ἐπιχειρηματικῆς δράσεως τοῦ Κράτους. Εἰς τὰ ὑπὲρ αὐτῆς ἐπιχειρήματα, τὸ δημοσιοοικονομικόν (δημιουργία κρατικῶν ἐσόδων), τὸ οἰκονομικόν (συγκέντρωσις καὶ ὀρθολογιστικωτέρα ὀργάνωσις) καὶ τὸ κοινωνικοπολιτικόν (πληρεστέρα ἐξυπηρέτησις τοῦ κοινωνικοῦ συμφέροντος) ἀντιπαρατάσσεται ἢ ἀντιοικονομικότης αὐτῆς, ἢ μικροτέρα παραγωγικότης καὶ συνεπῶς τὸ μὴ ἱκανοποιητικόν ταμιευτικόν ἀποτέλεσμα, ἢ γραφειοκρατικὴ ὀργάνωσις, ἢ ἔλλειψις ἀτομικοῦ συμφέροντος καὶ εὐκινήσιας, ἢ μὴ εὐκόλος δηλ. προσαρμογὴ πρὸς τὰς ἐκάστοτε συνθήκας τῆς ἀγορᾶς, αἱ πολιτικαὶ ἐπεμβάσεις κλπ. Παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις ταύτας σημειοῦται συνεχῆς ἐπέκτασις τῆς δράσεως τοῦ Κράτους, πάντως ὅμως αὕτη περιορίζεται κατὰ κανόνα εἰς τοὺς τομεῖς ἐκείνους τῆς οἰκονομίας, οἱ ὅποιοι ἐξασφαλίζουν εἰς αὐτὸ ἀπὸ λόγους φυσικοῦς ἢ νομικοῦς μονοπωλιακὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον θέσιν. Ἀντιθέτως ἐκεῖ ἔνθα ὑφίσταται ἐλεύθερος ἀνταγωνισμός, ἀποφεύγει τοῦτο νὰ ἐμφανισθῇ²⁾. Διὰ τὴν ἐπιχειρηματικὴν του ταύτην δρᾶσιν τὸ Κράτος χρησιμοποιεῖ διαφόρους νομικὰς μορφάς. Ἀρχικῶς ἀναζητεῖ τὸ νομικόν ἔνδυμα τῆς δράσεώς του εἰς τὰ μέσα ἐκεῖνα τὰ ὅποια χρησιμοποιεῖ καὶ διὰ τὴν λοιπὴν του δρᾶσιν. Οὕτω ἡ ἐπιχείρησις ἐντάσσεται εἰς τὸν κρατικὸν μηχανισμόν, γίνεται μίᾳ δημοσίᾳ ὑπηρεσίᾳ χωρὶς νὰ ἔχη ἰδιαιτέρους κανονισμούς. Ἡ λειτουργία τῆς διέπεται ἀπὸ τὰς γενικὰς διοικητικὰς διατάξεις. Ἡ ἐπιχείρησις δὲν ἔχει ἴδιαν περιουσίαν, ὁ δὲ προϋπολογισμός της εἶναι ἐνσωματωμένος εἰς τὸν γενικὸν προϋπολογισμόν τοῦ Κράτους. Τὰ ὄργανα τῆς ἐπιχειρήσεως διέπονται κατὰ κανόνα ὑπὸ τῶν δημοσιοὑπαλληλικῶν διατάξεων καὶ ἀμείβονται παρὰ τοῦ Κράτους. Τυπικὸν παράδειγμα εἶναι ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν Τ.Τ.Τ. Σιγὰ σιγὰ ὅμως προχωρεῖ τὸ κράτος εἰς ἐξειλιγμένας μορφὰς ἐκμεταλλεύσεως, ὅπως εἶναι α) ἢ κατὰ τὸ δημόσιον δίκαιον ὠργανωμένη πλήρως ἢ μερικῶς αὐτόνομος δημοσία ἐπιχείρησις τῆς ὁποίας ἡ αὐτονομία, εἴτε ἀφορᾷ τὴν οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐπιχειρήσεως (ἴδιος προϋπολογισμός, ἴδια περιουσία, μὴ δέσμευσις ἀπὸ τὰς διατάξεις τοῦ δημοσίου λογιστικοῦ κ.λ.π.) εἴτε ἀφορᾷ τὴν διοικητικὴν τοιαύτην, δηλαδὴ τελεῖ ἡ ἐπιχείρησις εἰς χαλαρὰν ἐξάρτησιν ποικίλου βαθμοῦ ἀπὸ τὴν κρατικὴν διοίκησιν, διορίζει μόνη τῆς τὸ προσωπικὸν δι' ἐφαρμογῆς ἰδίων διατάξεων κλπ. ἢ καὶ ἀμφοτέρας· τυπικὴ μορφή εἶναι τὰ νομικὰ πρόσωπα δημοσίου δικαίου, β) ἢ κατὰ τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον ὠργανωμένη καὶ μὲ πλήρη αὐτοτέλειαν ἐπιχείρησις· αὕτη λειτουργεῖ ἀποχωρισμένη ἀπὸ τὴν κρατικὴν διοίκησιν, διαχειρίζεται

2) Ξ. Ζολώτα, Δημιουργικὸς σοσιαλισμός, 1943, σελ. 189 ἐπ.

μόνη τὰς ἐπιχειρηματικὰς ὑποθέσεις καὶ ἔχει ἰδίαν νομικὴν προσωπικότητα. Συνήθως ἔχει τὸν νομικὸν τύπον τῆς ἀνωνύμου ἐταιρείας. Μία μορφή ποὺ ἀπέκτησεν ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτὴν εἶναι ἡ τῆς μικτῆς οἰκονομίας, εἰς τὴν ὁποίαν εἷς ἢ πλείονες δημόσιοι ὄργανισμοὶ ἐνοῦνται μεθ' ἐνὸς ἢ πλειόνων ἰδιωτῶν εἰς ἐταιρείαν, ἣτις τελεῖ ὑπὸ τὴν ἀποφασιστικὴν ἐπιρροὴν τοῦ δημοσίου. Ἡ ἐπιρροὴ καὶ ἡ ἐπὶ ταύτης βασιζομένη συμμετοχὴ τοῦ δημοσίου εἰς τὰ κέρδη εἶναι δυνατόν νὰ στηρίζεται εἴτε εἰς τὴν κεφαλαιουχικὴν συμμετοχὴν τούτου εἰς τὴν ἐπιχείρησιν εἴτε εἰς τὴν ἐκχώρησιν προνομιακοῦ τινος δικαιώματος.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι δὲν ὑπάρχει ὁμοιομορφία εἰς τὴν ρύθμισιν τῆς νομικῆς μορφῆς τῆς ἐπιχειρηματικῆς δράσεως τοῦ Κράτους· ἀκολουθοῦνται ἐκάστοτε διάφοροι δρόμοι, ἐπηρεαζόμενοι ἀπὸ τὴν διοικητικὴν παράδοσιν καὶ ὀργάνωσιν κάθε Κράτους. Κάθε μορφή ἐμφανίζει καὶ πλεονεκτήματα καὶ μειονεκτήματα εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ὁποίων δὲν δυνάμεθα νὰ εἰσέλθωμεν ἐνταῦθα³⁾. Πρὸς τὴν ἀνωτέρω καθαρὰν ἐπιχειρηματικὴν δρᾶσιν τοῦ Κράτους δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται ὠρισμένοι ἄλλαι ἐκδηλώσεις αὐτοῦ ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, αἱ ὁποῖαι τελευταίως πληθύνονται. Εἶναι αἱ ἐκδηλώσεις τῆς καλουμένης οἰκονομικῆς αὐτοδιοικήσεως. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας τὸ Κράτος μεταβιβάζει ὠρισμένας οἰκονομικὰς αὐτοῦ ἀρμοδιότητας εἰς αὐτόνομα ὄργανα, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἰδίαν νομικὴν προσωπικότητα. Αἱ ἀρμοδιότητες αὐτῶν εἶναι εἴτε συμβουλευτικαί, εἴτε διαχειριστικαί ἢ καὶ μικταί, διδόμεναι, εἴτε χάριν σκοπιμωτέρας διοικητικῆς ὀργανώσεως εἴτε διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἐνεργότερα συμμετοχὴ τῶν ἐνδιαφερομένων. Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκουν ὄργανισμοὶ προστασίας οἰκονομικῶν συμφερόντων, παραγωγῆς κλπ. (ἐπιμελητήρια, γραφεῖα προστασίας προϊόντων κλπ.). Εἰς τὴν δευτέραν, τὰ διάφορα εἰδικὰ ταμεῖα, λιμενικά, σχολικά, ἐκκλησιαστικά, ὁδοποιίας κλπ. εἰς τὰ ὁποῖα ἐκχωροῦνται ὠρισμένοι πόροι ἢ προβλέπονται ὠρισμένα ὑπὲρ αὐτῶν τέλη πρὸς ἰκανοποίησιν τοῦ ὑπ' αὐτῶν ἐπιδιωκομένου σκοποῦ, ἐκτέλεσιν ἔργων κλπ.⁴⁾

3) I. Κ ο ὑ λ η, Τὰ δημοσιονομικὰ μονοπώλια, 1939, σελ. 150 ἐπ. L o h m a n n, Die Morphologie der Organisationsformen der öff. Unternehmung ἐν Moderne Organisationsformen κλπ. μέρος I, σελ. 82 ἐπ. R i t s c h l, Stellung und Bedeutung der öff. Unternehmung im Wirtschaftssystem des Kapitalismus, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 43 ἐπ.

4) Οἰκονομικὴ αὐτοδιοίκησις ὑφίσταται, ὅταν τὸ κράτος ἀσκῇ τὴν διοίκησιν εἰς τὸν τομέα τῆς οἰκονομίας δι' αὐτοδιοικουμένων σωμάτων, δηλ. διὰ νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου, ἅτινα ἀσκοῦν διοίκησιν αὐτοτελῶς

2. Αἱ ἐθνικοποιήσεις μετὰ τὸν πρῶτον πόλεμον.

Ἡ κατὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον ἐπικράτησις εἰς τὴν Ρωσσίαν μὲ τὴν ὀκτωβριανὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1917 κομμουνιστικῶν ἀντιλήψεων καὶ μετὰ τὸ πέρας αὐτοῦ ἐπικράτησις εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν σοσιαλιστικῶν κατευθύνσεων ἔδωσαν νέαν μορφήν εἰς τὸ πρόβλημα τῆς κρατικῆς οἰκονομικῆς δράσεως. Δὲν ἀποτελεῖ αὕτη πλέον, ὅπως εἰς τὴν φιλελευθέραν οἰκονομίαν μεμονωμένην ἐκδήλωσιν εἰς τὰς περιπτώσεις ποῦ ἐξητάσαμεν εἰς τὴν ἀρχήν. Ἔχει ἤδη διάφορα ἐλατήρια ἀπὸ τὰ προπολεμικὰ καὶ συνεπῶς ἄλλην ἔκτασιν καὶ μορφήν. Πρόκειται περὶ ἐφαρμογῆς ἑνὸς νέου οἰκονομικοῦ συστήματος τὸ ὁποῖον ἐπιδιώκει τὴν ἐξαφάνισιν τῆς κοινωνικῆς δυνάμεως τῆς κεφαλαιοκρατίας καὶ τῶν μονοπωλιακῶν συγκροτημάτων καὶ τὴν ἀντικατάστασιν τῆς ἀναρχίας τῆς παραγωγῆς διὰ μιᾶς ἐκλογικευμένης ὀργανώσεως αὐτῆς, ἣ ὁποία θὰ ἱκανοποιεῖ τὸ αἶτημα τοῦ λαοῦ διὰ τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς καὶ τὴν δικαιότεραν κανανομὴν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καί ἣτις θὰ εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἀνύψωσιν τοῦ λαϊκοῦ βιωτικοῦ ἐπιπέδου.

Αἱ κατευθύνσεις αὗται ἐπραγματοποιήθησαν πλήρως ἐν Ρωσίᾳ, ὡς θὰ ἴδωμεν λεπτομερῶς κατωτέρω. Ἐν Γερμανίᾳ, καίτοι κατωχρώθησαν καὶ συνταγματικῶς εἰς τὴν περίφημον διάταξιν τοῦ ἄρθρου 156 τοῦ συντάγματος τῆς Βαϊμάρης, δὲν εἶχαν παρὰ ἀσθενεστά-

ἰδίῳ ὀνόματι. Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἐξωτερικὴν μορφήν, τοῦ νομικοῦ προσώπου τοῦ δημοσίου δικαίου, ἐμφανίζονται συνήθως καὶ αἱ κρατικαὶ ἐπιχειρήσεις. Δι' αὐτὸ εἶναι κάπως δύσκολον νὰ διακρίνη κανεὶς, πότε ὑφίσταται ἡ μία περίπτωση καὶ πότε ἡ ἄλλη. Τὰ διακριτικὰ ὄρια δὲν εἶναι πάντοτε σαφῆ. Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ θέσωμεν, ὡς κριτήριον, εἴτε τὸ ἀντικείμενον τῆς δράσεώς των, ἐὰν δηλαδὴ πρόκειται περὶ ὑποθέσεων, αἵτινες κατὰ τὴν ἐμπορικὴν νομοθεσίαν χαρακτηρίζονται ὡς ἐμπορικαὶ πράξεις, εἴτε τὸν τρόπον τῆς ἀντιπαροχῆς διὰ τὰς προσφερομένας ὑπηρεσίας, ἐὰν δηλαδὴ πρόκειται περὶ τέλους ἢ συνεισφορᾶς ὑπολογιζομένης ἀπλῶς διὰ τὴν κάλυψιν δαπανῶν, ἄνευ κέρδους ἢ τόκου διὰ τὰ ἐπενδεδυμένα κεφάλαια ἢ περὶ τιμήματος. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ὑπάρχει οἰκονομικὴ αὐτοδιοίκησις, εἰς τὴν δευτέραν κρατικὴ ἐπιχείρησις. Τὸ δεύτερον τοῦτο κριτήριον ἀποδέχεται καὶ τὸ γαλλικὸν Συμβούλιον Ἐπικρατείας. Ἄλλως *W a l i n e*, *Droit administratif*, ἔκδ. 4η, 1946, σελ. 58. Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ τέλους καὶ τῆς συνεισφορᾶς πρβλ. *W. J e l l i n e k*, *Verwaltungsrecht* ἔκδ. 3, 1931, σελ. 387 ἐπ. Περὶ τῆς ἐννοίας τῆς οἰκονομικῆς αὐτοδιοικήσεως πρβλ. *H e d e m a n n*, *Wirtschaftsrecht*, 1939, σελ. 182 ἐπ. *L a f o r e t*, *Fragen der selbstverwaltung*, ἐν *Schmollers Jahrbuch*, 1938, σελ. 13 ἐπ.

την ἐφαρμογὴν εἰς τὴν βιομηχανίαν τοῦ ἄνθρακος, τοῦ κάλι, τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ (5).

Ἀνάλογος κίνησις καὶ ὡς θαρραλεωτέρα ἐσημειώθη καὶ εἰς τὴν Αὐστρίαν, ὅπου ἐξεδόθη καὶ ὁ ἀξιοσημείωτος νόμος περὶ κοινωνικοποιημένων ἐπιχειρήσεων τοῦ 1919. Ὡς ἐπεισοδιακὴ παρένθεσις δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ προσωρινὴ ἐπικράτησις κομμουνιστικῶν ἀντιλήψεων ἐν Οὐγγαρίᾳ τὸ 1919 μὲ τὰς συνεπείας τῆς ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Ἡ ὅλη κίνησις περὶ ἐθνικοποιήσεων βαθμηδὸν ἐξεφυλίσθη ἐν Γερμανίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ (5^α). Σημειωτέον, ὅτι κατὰ τὸν μεσοπόλεμον δὲν ἔλειψαν προσωριναὶ ἐπικρατήσεις σοσιαλιστικῶν κατευθύνσεων, ὅπως λ. χ. εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου εἰς τὸ δημοκρατικὸν σύνταγμα τοῦ 1931 περιελήφθη διάταξις εὐρυτάτης ἐκτάσεως περὶ ἐθνικοποιήσεων (ἄρθρ. 44). Πλὴν ὅμως παρέμεινεν αὕτη, καθὼς εἶναι γνωστὸν, λόγῳ τῆς βραχυχρονίου ἰσχύος τῆς, ἄνευ ἰδιαιτέρας σημασίας. Τὰ μὴ ὑστεροῦντα εἰς πλούσιον κοινωνικὸν περιεχόμενον συντάγματα τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς ἤρχισαν ὀλίγον πρὸ τοῦ δευτέρου πολέμου νὰ ἀναγράφουν τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου διατάξεις περὶ ἐθνικοποιήσεων, διαφόρου ἐκτάσεως τὸ καθ' ἓν. Παράδειγμα τὸ ἄρθρον 144 τοῦ συντάγματος τῆς Βραζιλίας τοῦ 1937, ὡς ἐτροποποιήθη τὸ 1942, τὸ ἄρθρον 53 τοῦ συντάγματος τῆς Νικαράγουας τοῦ 1939, τὸ ἄρθρ. 15 τοῦ συντάγματος τῆς Παραγουάης τοῦ 1940, τὸ ἄρθρον 38 τοῦ συντάγματος τοῦ Περού τοῦ 1933, ὡς ἐτροποποιήθη τὸ 1936 καὶ 1939⁶).

Δὲν γνωρίζω ἂν ἐφηρμόσθησαν καὶ εἰς ποίαν ἔκτασιν αἱ διατάξεις αὗται· νομίζω, ἐὰν κρίνω ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴν ἄλλων συνταγματικῶν κοινωνικῶν διατάξεων, ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ ὠραίων προγραμματικῶν κατευθύνσεων καὶ πλέον οὐ. Ἐν συμπεράσματι κατὰ τὸν μεσοπόλεμον δὲν εἵχομεν ἐκτὸς τῆς Ρωσσίας, πουθενά ἄλλοῦ ἐφαρμογὴν τῶν ἐθνικοποιήσεων ἂν καὶ πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι σχετικαὶ συζητήσεις δὲν ἔλειψαν, ὡς εἰς Μεγ. Βρετανίαν, Σουηδίαν, Νορβηγίαν κλπ. καὶ ὅτι ἐσυνεχίσθη μὲ μεγαλύτερον ρυθμὸν λόγῳ τῆς κοινωνικῆς,

5) Τὸ γερμανικὸν σύνταγμα τοῦ 1919 : α) ὠμίλει περὶ κοινωνικοποιήσεως, β) ἦτο δυνητικῶς διατυπωμένον, γ) προέβλεπεν εὐρὺ πεδίου ἐφαρμογῆς («καταλλήλους ἰδιωτικὰς ἐπιχειρήσεις») καὶ δ) ἔθετε, ὡς προϋπόθεσιν τὴν καταβολὴν ἀποζημιώσεως. A n s c h ü t z. Die Verfassung des deutschen Reichs 1921, σελ. 251.

5α) Δ. Κ α λ ι τ σ ο υ ν ἄ κ ι. Κρατικοποιήσις ἐν Μεγ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, τ. ΙΕ' σελ. 132. Τ ο ὕ α ὐ τ ο ὕ. Αἱ σημεριναὶ τάσεις πρὸς ἐθνικοποίησιν ἐν Ἄρχ. Οἰκονομ. καὶ Κοινων. Ἐπιστημῶν, τ. Ι (1921), σελ. 49 ἐπ.

6) Πρβλ. τὰς οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς διατάξεις τῶν διαφόρων συνταγμάτων εἰς Constitutional provisions concerning social and economic policy, Montreal 1944.

ἐκπολιτιστικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἐξελίξεως ἢ ἐπέκτασις τῆς κρατικοποιήσεως ὑπὸ τὴν παλαιὰν μορφήν ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐτονώθη ὁ ἔλεγχος τοῦ Κράτους ἐπὶ τῆς οἰκονομίας διὰ τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς συστηματικοποιήσεως τοῦ καλουμένου «οἰκονομικοῦ παρεμβατισμοῦ» (διευθυνομένης οἰκονομίας) ⁷.

3. Αἱ ἐθνικοποιήσεις μετὰ τὸν δεύτερον πόλεμον.

Μετὰ τὸν δεύτερον πόλεμον τὸ πρόβλημα τῶν ἐθνικοποιήσεων λαμβάνει νέον ἔντονον χαρακτήρα. Ἡ κατὰ τὸν μεσοπόλεμον περαιτέρω ἐξέλιξις τῆς κεφαλαιοκρατίας, ἢ κυριαρχία τῶν μονοπωλιακῶν συγκροτημάτων, ἢ πολιτικὴ τῶν ἐπικερδῶν ἐπενδύσεων, αἱ μεγάλαι οἰκονομικαὶ κρίσεις, ποὺ ἔπληξαν σκληρὰ τὸν κόσμον ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἡ διαρκῶς προϊοῦσα ὑπόσκαψις τῶν θεμελίων τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως, μὲ τοὺς πολλοὺς περιορισμοὺς εἰς τὴν δρᾶσιν τῆς συνετέλεσαν ὥστε ὄχι μόνον σοσιαλιστικὰ κόμματα, ἀλλὰ καὶ κόμματα βασικῶς συντηρητικὰ, ὅπως τῶν λαϊκῶν δημοκρατικῶν τῆς Γαλλίας ἢ τὸ καθολικὸν τῆς Ὀλλανδίας, ν' ἀναγράψουν εἰς τὰ προγράμματά των τὴν ἐπέκτασιν τῆς κρατικῆς κυριότητος καὶ νὰ ἐγκρίνουν τὴν ὀργάνωσιν τῆς βιομηχανίας ἀπὸ τὸ Κράτος. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἀποδίδεται εἰς ἓν αἴσθημα ἐντόνου διαμαρτυρίας διὰ τὴν παλαιὰν οἰκονομικὴν τάξιν, ποὺ ἤνωσεν ἀνθρώπους μὲ τελειῶς διαφορετικὰς πολιτικὰς ἀντιλήψεις καὶ κοινωνικὰς κατευθύνσεις εἰς ἓνα δυνατὸν πῶθον νὰ κτίσουν μίαν νέαν κοινωνίαν ⁽⁸⁾. Δι' αὐτὸ ἀπὸ τὸ 1944 οἱ ἄνδρες τῆς ἀντιστάσεως—οἱ ὅποιοι κατὰ κανόνα εἶναι καὶ οἱ σημερινοὶ ἡγέται τῆς Εὐρώπης—ἐδέχθησαν εἰς τὰ προγράμματα των τὴν ἐθνικοποίησιν. Δύο ἀπὸ αὐτὰ τὰ προγράμματα εἶναι χαρακτηριστικὰ: τὸ πρόγραμμα Κοσίσε τῆς Τσεχοσλοβακίας καὶ τὸ πρόγραμμα τοῦ γαλλικοῦ ἐθνικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ Συμβουλίου. Συνετάχθησαν καὶ ὑπεγράφησαν ἀμφότερα ἀπὸ ὅλα τὰ κόμματα, ἀπὸ τῆς ἄκρας δεξιᾶς μέχρι τῶν κομμουνιστῶν. Τὴν ἐνδότητα τοῦ αὐτοῦ σκοποῦ ἐκφράζουν καὶ ἀνάλογοι συμφωνίαι τῆς Βελγικῆς καὶ Ὀλ-

7) R i p e r t. Aspects juridique du capitalisme moderne, 1946, σ. 310 ἐπ. Ἄ. Σ β ῶ λ ο υ, Ἡ κοινωνικὴ κατεύθυνσις ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ κράτους εἰς Ἄρχ. Οἶκον. καὶ Κοινων. Ἐπιστημῶν τ. I (1921), σελ. 128 ἐπόμε.

8) Τὸ αὐτὸ φαινόμενον παρατηρήθη καὶ μετὰ τὸν πρῶτον πόλεμον, ὡς π.χ. ἐν Αὐστρίᾳ, ὅπου ὑπὲρ τῆς ἐθνικοποιήσεως ἐκηρύχθησαν καὶ συντηρητικὰ κόμματα, ὡς τὸ κόμμα τῆς Μεγ. Γερμανίας. A m o n n, Die Hauptprobleme der Sozialisierung, 1920, σελ. 11.

λανδικῆς ἀντιστάσεως ποὺ ἀφήκαν βαθέως τὰ ἴχνη τους εἰς τὰ συντηρητικὰ κόμματα τῶν χωρῶν τῶν.

Ἐν εἶναι πλέον γεγονός, ὅτι εὐρισκόμεθα πρὸ συνεχοῦς ἐπεκτάσεως τῆς ἐθνικοποιήσεως, πῆρσις ἑντόνου καὶ ραγδαίας εἰς τὰ σοσιαλιστικὰ καὶ κομμουνιστικὰ κράτη, ποὺ τελοῦν ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Σοβ. Ρωσσίας (8α) καὶ ὀλιγώτερον εἰς τὰ ἄλλα(9). Οὕτω ἡ προοπτικὴ ἐπιβιώσεως τοῦ ἀνταγωνιστικοῦ συστήματος μὲ ἐλευθέραν ἐπιχείρησιν φαίνεται, εἰς τὴν Εὐρώπην τουλάχιστον, ἀβεβαία. Ἀντιθέτως αἱ Ἡνωμ. Πολιτεῖαι τῆς Β. Ἀμερικῆς παραμένουν τὸ σύμβολον τῆς ιδιωτικῆς πρωτοβουλίας, τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου καὶ ἀδεσμεύτου οἰκονομίας.

Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῶν μεταπολεμικῶν ἐθνικοποιήσεων εἶναι ὅτι ἐπικρατεῖ ὁ τύπος τῶν «μερικῶν» ἢ «διαδοχικῶν» ἐθνικοποιήσεων¹⁰).

Αἱ νέαι ἀντιλήψεις κατοχυροῦνται καὶ διὰ συνταγματικῶν διατάξεων. Ἐνῶ ἡ νομικὴ βᾶσις τῶν ἐθνικοποιήσεων προπολεμικῶς ἦτο, ὁσάκις ἐπρόκειτο νὰ θιχθῆ ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία, ἡ περιορισμένη συνταγματικὴ διάταξις περὶ ἀπαλλοτριώσεως διὰ δημοσίαν ἀνάγκην ἢ ὠφέλειαν, ἤδη ὑπάρχουν θετικαὶ διατάξεις. Οὕτω ἐκτὸς τῶν διατάξεων τοῦ Ρωσικοῦ Συντάγματος τοῦ 1936, ἄρθρα 4 - 12, τὸ Γαλλικὸν Σύνταγμα τοῦ 1946 εἰς τὸ προοίμιον περιέχει διάταξιν καθ' ἣν «κάθε ἀγαθὸν καὶ κάθε ἐπιχείρησις ποὺ ἡ ἐκμετάλλευσίς του ἔχει ἢ ἀποκτᾷ τὰ χαρακτηριστικὰ ἐθνικῆς δημοσίας ὑπηρεσίας ἢ πραγματικοῦ μονοπωλίου πρέπει νὰ γίνῃ ἰδιοκτησία τῆς δόλότητος». Ἡ διάταξις αὕτη εἶναι κᾶπως ἀόριστος καὶ σχετικὰ περιορισμένη, ἐκφράζει δὲ

8α) Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ ἡ Ρουμανία, ὅπου δι' ἄλλων μέτρων, ὡς διὰ τῆς συστάσεως τῶν καλουμένων «βιομηχανικῶν γραφείων», ὀργανισμῶν ἰδιορρυθμῶν ἡμικρατικῶν, θ' ἀσκεῖται ἀποφασιστικὴ ἐπέμβασις ἐπὶ τῆς οἰκονομίας. Τὰ βιομηχανικὰ αὐτὰ γραφεῖα θ' ἀποτελοῦν τρόπον τινὰ βιομηχανικὰ καρτέλ σκοποῦντα σὺν ἄλλοις, τὴν κατάρτισιν ἀπὸ συμφώνου μετὰ τοῦ Ὑπουργείου βιομηχανίας καὶ ἐμπορίου σχεδίων καὶ προγραμμάτων παραγωγῆς καὶ τὴν λήψιν ὄλων τῶν μέτρων διὰ τὴν πραγματοποίησιν αὐτῶν. C a r a n t i n o, Vers une réorganisation économique de la Roumanie, εἰς Information et Documentation τῆς Agence France-Presse, 1947, τεύχ. 142, σελ. 8 ἐπ. Σημειωτέον, ὅτι καὶ εἰς τὰ κράτη, τὰ ὑπαγόμενα ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Σοβ. Ρωσσίας αἱ ἐθνικοποιήσεις πραγματοποιοῦνται κατὰ σταθμούς, ἐξελικτικῶς, λόγῳ τῆς ἐπικρατήσεως ἐκεῖ τοῦ νέου τύπου τῆς καλουμένης «λαϊκῆς δημοκρατίας». Πρβλ. E. V a r g a, Ἡ δημοκρατία νέου τύπου εἰς «Μόρφωση» τόμ. Δ' σελ. 193 ἐπ.

9) B a r b a r a W a r d. Εὐρώπη καὶ κρατικοποίηση, ἐν Foreign affairs τῆς Ν. Ὑόρκης. Μετάφρ. Ἐκλογή, Ἀπριλίου 1947, σελ. 102, 107.

10) Πρβλ. περὶ αὐτῶν ἐν A m o n n, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 28 ἐπ.

κατὰ τρόπον δειλὸν τὸν θεσμόν τῆς ἐθνικοποιήσεως χωρὶς νὰ καθορίζη εἰδικωτέρας μορφάς αὐτοῦ καὶ τοῦτο, διότι εἶναι ἀποτέλεσμα συμβιβασμοῦ μὲ τὴν συντηρητικὴν ἀντίληψιν⁽¹¹⁾. Σαφεστέρα εἶναι ἡ διατύπωσις τῶν συνταγμάτων τῶν λαϊκῶν δημοκρατικῶν καθεστώτων, ὅπως τοῦ γιουγκοσλαβικοῦ τοῦ 1946, ὅπερ ἐξαγγέλλει ἐπιτακτικὰ ἐν εὐρὺ πρόγραμμα ἐθνικοποιήσεως ὠρισμένων μέσων παραγωγῆς (μεταλλευμάτων, ἀγαθῶν ὑπεδάφους, ὑδάτων, πηγῶν φυσικῶν δυνάμεων, σιδηροδρομικῶν καὶ ἐναερίων συγκοινωνιῶν, ταχυδρομείων κλπ. (ἄρθ. 14) ἀφίνει δὲ ἐλευθερίαν εἰς τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν νὰ ἐθνικοποιῇ ἰδιαιτέρους οἰκονομικοὺς κλάδους ἢ ἐπιχειρήσεις ἂν αὐτὸ ἀπαιτῆ τὸ κοινὸν συμφέρον (ἄρθρ. 18). Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι διὰ νόμου θὰ καθορισθῇ εἰς ποίας περιπτώσεις καὶ εἰς ποῖον βαθμὸν θὰ δίδεται ἀποζημίωσις εἰς τὸν τέως ἰδιοκτῆτην⁽¹²⁾.

4. Αἱ ἐθνικοποιήσεις εἰς τὴν Ρωσίαν.

Ἦδη θὰ ἐξετάσωμεν τὰς νομικὰς μορφάς, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἡ ἐπιχειρηματικὴ δρᾶσις τοῦ Κράτους εἰς μερικὰς χώρας ὑπὸ τὸ γενικὸν πνεῦμα τῆς ἐθνικοποιήσεως⁽¹³⁾ καίτοι εἶναι τὸ πρᾶγμα κάπως

11) Σ β ὠ λ ο υ. Τὸ νέο γαλλικὸ σύνταγμα εἰς Σοσιαλιστικὴν Ἐπιθεώρησιν, (τευχ. Δεκεμβρίου 1946), σελ. 180.

12) Ἀναλόγους διατάξεις περιέχει καὶ τὸ σχέδιον τοῦ Βουλγαρικοῦ Συντάγματος. Ὅριζει, ὅτι, αἱ πηγαὶ τοῦ φυσικοῦ πλούτου, ἐδάφους καὶ ὑπεδάφους, ὅπως καὶ τὰ μέσα συγκοινωνίας ἀνήκουν εἰς τὸ κράτος. Ὅμοίαν διάταξιν πρόκειται νὰ περιλάβῃ καὶ τὸ ἐτοιμαζόμενον σύνταγμα τῆς Τσεχοσλοβακίας. Κάπως ἐφεκτικώτερον εἶναι τὸ σχέδιον τοῦ Ἰταλικοῦ συντάγματος, ὅπερ κατηρτίσθη ἀπὸ τὴν κοινοβουλευτικὴν συνταγματικὴν ἐπιτροπὴν. Τοῦτο ὀρίζει εἰς τὸ ἄρθρ. 40, ὅτι πρὸς συντονισμόν τῆς οἰκονομικῆς δράσεως, ὁ νόμος ἐπιφυλάσσει κατ' ἀρχὴν εἰς τὸ κράτος ἢ μεταβιβάζει δι' ἀπαλλοτριώσεως εἰς αὐτὸ ἢ εἰς κρατικοὺς ὀργανισμοὺς ἢ εἰσένώσεις ἐργατῶν καὶ τῶν χρησιμοποιοῦντων τὰς ὑπηρεσίας, ὠρισμένας ἐπιχειρήσεις ἢ κατηγορίας ἐπιχειρήσεων, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς οὐσιώδεις δημοσίας ὑπηρεσίας ἢ πηγὰς ἐνεργείας ἢ τὴν θέσιν μονοπωλίων καὶ ἔχουσι χαρακτῆρα κατ' ἐξοχὴν γενικοῦ συμφέροντος. Ἡ ἀπαλλοτριώσις γίνεται κατόπιν ἀποζημιώσεως.

13) Αἱ μεταπολεμικαὶ νομοθεσίαι ὁμιλοῦν «περὶ ἐθνικοποιήσεως». Μετὰ τὸν πρῶτον πόλεμον ὁμιλοῦν περὶ «κοινωνικοποιήσεως». Τὸ ρωσικὸν σύνταγμα ὁμιλεῖ περὶ «σοσιαλιστικοποιήσεως». Πάντως συστηματικῶς ἀποφεύγεται ὁ ὄρος «κρατικοποιήσις». Ἡ κρατικοποίησις ἀποτελεῖ μίαν μεταβολὴν τῆς ὑφισταμένης τάξεως παραγωγῆς, χωρὶς νὰ εἶναι συνώνυμος τῆς ἐθνικοποιήσεως ἢ τῆς κοινωνικοποιήσεως, διότι ναὶ μὲν περιλαμβάνει τὴν ἀφαίρεσιν τῶν παραγωγικῶν μέσων ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν διαθέσεως ἰδιωτῶν καὶ τὴν διοίκησιν αὐτῶν ὑπὸ κοινωνικῆς ὀργανώσεως, ἀλλὰ δὲν περιλαμβάνει κατ' ἀνάγκην καὶ τὸ στοιχεῖον τῆς διανομῆς τοῦ προϊόντος τῆς παραγωγῆς κατὰ κριτήρια κοι-

πρόωρον, διότι εὐρισκόμεθα ἀκόμη εἰς τὰ περισσότερα κράτη εἰς τὴν ἀρχὴν, εἰς τὸ στάδιον δηλ. τοῦ πειραματισμοῦ καὶ τῆς προσπάθειας πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ καταλληλοτέρου τύπου. Δι' αὐτὸ παρουσιάζουν ἀνομοιομορφίαν, ἀντιφάσεις ἢ ἐλλείψεις ἢ καὶ μικρὰς ἢ μεγάλας ἀβαρῖας εἰς τὴν γενικὴν κατεύθυνσιν ἀναλόγως τῶν ἀντιδράσεων, ποὺ συνήντησαν εἰς τὴν πραγματοποίησιν ἢ τῶν ἐλιγμῶν ποὺ ἦσαν ὑποχρεωμένα νὰ κάμουν. Ἐν τούτοις ὑπάρχουν ἀρκετὰ κοινὰ σημεῖα, τὰ ὅποια προβάλλουν ἀπὸ ὅλας τὰς ἐθνικοποιήσεις. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς τεχνικῆς τῶν ἐθνικοποιήσεων ἔχει τύχει σοβαροτάτης ἐπιστημονικῆς ἐπεξεργασίας ἀπὸ τὸν πρῶτον ἤδη πόλεμον καὶ ἔχομεν σοβαρωτάτας ἐπιστημονικὰς ἐργασίας ἐφ' ὄλων τῶν βασικῶν προβλημάτων. Ἄξιοι ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι αἱ γερμανικαὶ καὶ αὐστριακαὶ ἐργασίαι, ὅπου τότε τὸ πρόβλημα ἤρχισε νὰ ἐμφανίζη καὶ πρακτικὸν ἐνδιαφέρον. Ὅπως δὲ προκύπτει ἐκ τῆς κατωτέρω ἐκθέσεως, ἠκολουθήθησαν κατὰ μέγιστον μέρος εἰς τὴν πρᾶξιν αἱ ὑποδείξεις τῶν ἀσχοληθέντων θεωρητικῶς μὲ τὸ πρόβλημα τοῦτο ^{13α}

νωνικῆς δικαιοσύνης, στοιχεῖα τὰ ὅποια περιέχει ἡ ἐθνικοποίησις ἢ ἡ κοινωνικοποίησις. Ὑπὸ διάφορον ἔννοιαν χρησιμοποιοῦν τὴν κοινωνικοποίησιν οἱ Marx—Engels. Κατὰ τὸν ἐπιστημονικὸν σοσιαλισμὸν κοινωνικοποίησις εἶναι ἡ κατὰ φυσικὴν ἀναγκαιότητα προχωροῦσα ἐξέλιξις τῆς οἰκονομίας πρὸς τὴν ἀπαλλοτριῶσιν ὑπὲρ τῆς ὀλότητος τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐθνικοποίησιν, ἣτις εἶναι ἔννοια τοῦ πρακτικοῦ σοσιαλισμοῦ, μία ἔννοια οἰκονομικοπολιτικοῦ σκοποῦ. Πάντως «ἐθνικοποίησις» καὶ «κρατικοποίησις» εἶναι συγγενεῖς ὄροι κατὰ τοῦτο, διότι καὶ ὁ πρῶτος ἀναφέρεται εἰς τὸ κράτος, ὅπερ εἶναι ἡ ὠργανωμένη κοινωνία. Ἐν τούτοις ὑπάρχει σημαντικὴ διαφορὰ, διότι ὁ ὄρος «ἐθνικοποίησις» εἶναι εὐρύτερος, καθ' ὅσον περιλαμβάνει οὐ μόνον τὸ κράτος, ὡς φορέα τῆς οἰκονομικῆς δράσεως ἀλλὰ καὶ ἄλλους ὀργανισμοὺς· διακρίνει τὴν ὀργάνωσιν, ἣτις δὲν θὰ εἶναι κατ' ἀνάγκην κρατικὴ, μὲ τὰς εἰθισμένας δηλ. κρατικὰς μορφάς, τὴν γραφειοκρατίαν, ἀλλ' εὐρυτέρα ὑπὸ διαφόρους κανόνας χωρὶς ν' ἀποκλείεται ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν διοίκησιν ἐργατῶν καὶ ἐνδιαφερομένων καὶ τέλος δὲν ἀποβλέπει εἰς τὸ κράτος—τὸ οἰκονομικὸν του συμφέρον—ἀλλὰ τὸ συμφέρον ὀλοκλήρου τῆς κοινωνίας μὲ τὸ χαρακτηριστικὸν ἀρνητικὸν γνῶρισμα, τὸ ἀντικαπιταλιστικὸν καὶ κυρίως εἰς τὴν ἐφαρμογὴν ἀρχῶν κοινωνικῆς δικαιοσύνης. A m o n n ἔνθ' ἄνωτ. σελ. 8 ἐπ. Ἄ γ γ ε λ ο π ο ὕ λ ο υ. Ὁ σοσιαλισμὸς 1944, σελ. 76 ἐπ. 85 ἐπ. G. L y o n—C a e n, Les diverses formules des Nationalisations, ἐν Droit Social 1945, σελ. 41—43 W a l i n e, Les Nationalisations, ἐν Droit Social. 1945, σελ. 84—94, P e r r o u x, Les Nationalisations, ἐν Droit Social, 1945, σελ. 347—351, R ö p k e. Sozialisierung, ἐν Handbuch, der Staatswissenschaften, τ. 7, 1926 σελ. 569 ἐπ..

13α) A m o n n, Die Hauptprobleme der Sozialisierung, 1921. O t t o B a u e r, La marche au socialisme (γαλλ. μετάφρασις Caussy) 1919. K a u t s k y, La révolution prolétarienne et son programme (γαλλ. μετάφρ. Bracke et

Θὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὴν Σοβιετικὴν Ἑνωσιν, ὅπου δύναται κανεῖς πλέον νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ σύστημα τῆς ὀργανώσεως τῆς οἰκονομίας ἐμφανίζεται μετὰ τριάκονταετῆ ἐφαρμογὴν ὠλοκληρωμένον καὶ μὲ κάποιαν πλέον σταθερότητα εἰς τὰς νομικὰς μορφάς. Ἐκεῖ, ὡς γνωστόν, ἡ ἰδιωτικὴ ἐπιχείρησις εἶναι ἐκτὸς νόμου, ἐκτὸς μερικῶν ἀσημάντων τομέων τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, μετεβιβάσθη δὲ εἰς τὸ κράτος ἀμέσως συνολικῶς καὶ ἄνευ καταβολῆς οὐδεμιᾶς ἀποζημιώσεως εἰς τοὺς τέως δικαιοῦχους.

Εἰς τὸν ἀναγνώστην τῆς ρωσικῆς νομοθεσίας κάμνει ἐντύπωσιν ὅτι τόσον εἰς τὸν ὁμοσπονδιακὸν ἀστικὸν κώδικα τοῦ 1922, ὅσον καὶ εἰς τοὺς τοπικοὺς κώδικας θὰ συναντήσῃ πλήρη νομικὴν ρύθμισιν τῶν ἐμπορικῶν ἐταιριῶν ὄλων τῶν τύπων, θὰ εὔρη διατάξεις περὶ ὁμορρυθμοῦ, ἑτερορρυθμοῦ ἐταιρίας, ἐταιρίας περιορισμένης εὐθύνης καὶ ἀνωνύμου τοιαύτης, κατ' οὐδὲν σχεδὸν διαφερούσας τῶν ἰσχυουσῶν εἰς τὰς κεφαλαιοκρατικὰς χώρας. Ἐπίσης θὰ συναντήσῃ καὶ ὅλας τὰς ρυθμιστικὰς διατάξεις τῆς ἐμπορικῆς συναλλαγῆς, ὡς π. χ. περὶ συναλλαγματικῆς, ἐμπορικῆς ἐπωνυμίας κλπ., ἀκόμη μάλιστα θὰ ἴδῃ κανεῖς ὅτι ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐγένετο μεγάλη συζήτησις περὶ τοῦ ἂν πρέπει νὰ γίνῃ ἢ μὴ ἰδιαιτέρος ἐμπορικὸς κώδιξ καὶ ἔφθασαν μάλιστα μέχρι καταρτίσεως σχεδίου τοιοῦτου, ὅπερ συναντήσαν σφοδρὰν ἀντίδρασιν εἰς τὴν εἰδικὴν νομοπαρασκευαστικὴν ἐπιτροπὴν τοῦ 1927, τελικῶς ἐναυάγησε. ¹⁴⁾

Τὰ ἀνωτέρω ἐξηγοῦνται ἐκ τοῦ ὅτι μετὰ τὴν πλήρη κρατικοποίησιν τοῦ συνόλου τῆς οἰκονομίας κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς προλεταριακῆς ἐπαναστάσεως, ἐπῆλθε συνεπεῖα ἐφαρμογῆς τῆς ΝΕΡ μίᾳ ὠρισμένη χαλάρωσις, ἣτις κατέστησε δυνατὴν τὴν ἐκ νέου δρᾶσιν τῶν ἰδιωτικῶν συμφερόντων. Σήμερον μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς ΝΕΡ, ὀλόκληρος ἡ νομοθετικὴ αὕτη ρύθμισις, καίτοι τυπικῶς δὲν κατηργήθη, δὲν ἐμφανίζει πλέον οὐδὲν πεδῖον πρακτικῆς ἐφαρμογῆς. Δι' αὐτὸ μάλιστα καὶ ὅλα τὰ νεώτερα διδακτικὰ ἐγχειρίδια οὐδὲ μνεῖαν κάμνουν τῶν νομοθετημάτων τούτων. ¹⁵⁾

Ὡς ὑποκείμενα τῆς ἐπιχειρηματικῆς δράσεως ἐμφανίζονται κατὰ πρῶτον λόγον αἱ κρατικαὶ ἐπιχειρήσεις, αἵτινες εἶναι αὐτοτελεῖ νο-

Roussel) 1925. S t r ö b e l, Die Sozialisierung. Ihre Wege und Voraussetzungen, 1921.

14) H i r s c h, ἐν Rechtsvergleichendes Handwörterbuch, τ. 4, 1933, σελ. 179 ἐπ.

15) M a k a r o v. Das Privat—und Wirtschaftsrecht der Sowjet-Union ἐν Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht, 1940—1941, σ. 775.

μικὰ πρόσωπα, μὴ ἔχοντα σχέσιν μετὰ τοῦ κρατικοῦ Ταμείου. Διὰ τὰ χρέη των εὐθύνονται μόνον διὰ τῆς περιουσίας των. Εἰδικὸς νόμος τοῦ Μαρτίου 1929 ρυθμίζει τὰ τῆς ἀνικανότητος πρὸς πληρωμὴν τῶν κρατικῶν ἐπιχειρήσεων. Παρὰ τὰς κρατικὰς ἐπιχειρήσεις ἐμφανίζονται, ὡς ὑποκείμενα τοῦ οἰκονομικοῦ δικαίου εἰς ὠρισμένην ἔκτασιν καὶ αἱ συνεταιριστικαὶ ὀργανώσεις. Αἱ οἰκονομικαὶ—νομικαὶ σχέσεις μετὰ τῶν ὑποκειμένων τοῦ οἰκονομικοῦ δικαίου διέπονται ὑπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ σχεδίου, τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν νομικὴν του θεμελίωσιν εἰς τὸ ἄρθρον 11 τοῦ συντάγματος τοῦ 1936. Τὸ σχέδιον εἰσέρχεται ἐμμέσως μόνον εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ δικαίου, διότι πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ σχεδίου προκαλεῖται ἡ ἔκδοσις ἀναλόγων νομικῶν πράξεων καὶ κανονιστικῶν διατάξεων, δὲν εἶναι ὁμοίως τὸ ἴδιον γενικὸς ὑποχρεωτικὸς νόμος ¹⁶.

Ἡ δρᾶσις τῶν οἰκονομικῶν φορέων, ὡς μὴ διεπομένη ἀπὸ τὴν προσπάθειαν ἐπιτεύξεως κέρδους, ἀλλὰ κατευθυνομένη ἀπὸ τὴν ἀνάγκην πραγματοποιήσεως τοῦ σχεδίου, γίνεται διὰ τῶν συμβάσεων, τῶν προβλεπομένων ὑπὸ τοῦ σχεδίου, αἵτινες δὲν ἔχουν τὸν χαρακτῆρα ἐλευθέρων τοιούτων, ἀλλὰ εἶναι ὑποχρεωτικά, θεμελιωμένοι ἐπὶ βάσεως δημοσίου δικαίου. Σημειωτέον, ὅτι ἡ γενικὴ ἐξέλιξις τοῦ σοβιετικοῦ οἰκονομικοῦ δικαίου ἔχει προκαλέσει τὴν ἔκδοσιν σχετικῶς πολὺ μικροῦ ἀριθμοῦ βασικῶν νόμων. Ἡ πολιτεία καθορίζει, ἐὰν θὰ καταρτισθοῦν συμβάσεις καὶ ποῖσι, π.χ. διάταγμα τοῦ συμβουλίου τῶν λαϊκῶν ἐπιτροπῶν τῆς 29]9]38 καθώρισε τὰς συμβάσεις τοῦ 1939. Ἐὰν δὲν καταρτισθῇ ἡ σύμβασις, λόγῳ διαφωνίας, ἡ διαφορά λύεται διὰ κρατικῆς διαιτησίας. Τὸ περιεχόμενον τῆς συμβάσεως καθορίζεται ὑπὸ τοῦ σχεδίου. Δι' ὠρισμένα εἶδη συμβάσεων ὑπάρχουν κρατικῶς καθωρισμένοι ὑποχρεωτικῶς τύποι. Διὰ τοῦτο εἶναι περιττὴ ἐκεῖ ἡ ὕπαρξις νόμου περὶ ἀθεμίτου ἀνταγωνισμοῦ.

Ἡ ρύθμισις τοῦ πιστωτικοῦ ζητήματος διὰ τοῦ νόμου τοῦ 1930 καθ' ὃν ἡ ἐμπορικὴ πίστισις ἀντικατεστάθη δι' ἀμέσου καὶ συγχρόνου προγραμματικῆς πιστώσεως τῆς ὅλης οἰκονομίας ὑπὸ τῆς κρατικῆς Τραπεζῆς κατέστησεν διὰ τὴν ἐσωτερικὴν συναλλαγὴν ἄχρηστον τὸ δίκαιον τῶν συναλλαγματικῶν, ὅπερ πλέον περιορίσθη μόνον εἰς τὰς ἐξωτερικὰς συναλλαγὰς ¹⁷).

Ἡ νομικὴ ὀργάνωσις τῶν οἰκονομικῶν φορέων μετὰ μακρὰν ἐξέλιξιν καὶ ἀλλεπαλλήλους μεταβολὰς ἔχει ὡς ἑξῆς: Ἐπὶ κεφαλῆς ἐκάστου οἰκονομικοῦ κλάδου εἶναι ἓν Ὑπουργεῖον (Ἐπιτροπάτιον

16) M a k a r o v, ἔνθ' ἄνωτ. σελ. 775.

17) M a k a r o v, ἔνθ' ἄνωτ. σελ. 782.

ὅπερ διαιρεῖται εἰς κυρίας διευθύνσεις αἵτινες χωρὶς νὰ ἔχουν ἴδιον προϋπολογισμόν ἢ συναλλακτικὴν ἱκανότητα καὶ ἀποτελοῦσαι ἀπλᾶς διοικητικὰς μονάδας, ἀσκοῦσι τὴν διοικητικὴν ἐποπτεῖαν τῶν οἰκονομικῶν μονάδων, (ἐπαλήθευσις λογαριασμῶν, ἐξουσιοδότησις χρησιμοποίησεως ἀποθεμάτων κλπ.) τὴν ἱεραρχικὴν καὶ πειθαρχικὴν ἐπίβλεψιν τοῦ προσωπικοῦ (διορισμοί, ἀπολύσεις ὑπαλλήλων κλπ.) καὶ τὴν οἰκονομικὴν διεύθυνσιν τῶν τράστ (ἔλεγχος οἰκονομικῆς δράσεως, ἐκτελέσεως σχεδίου, καθορισμὸς μερικῶν τιμῶν κλπ.).¹⁸⁾

Ἐξ ἐκάστης κυρίας διευθύνσεως ἐξαρτᾶται ὠρισμένος ἀριθμὸς εἰδικῶν τράστ τὰ ὁποῖα εἶναι ὄργανα τοῦ κράτους, δημόσια ἰδρύματα, κεκτημένα νομικὴν προσωπικότητα, συνεπῶς ἴδιαν περιουσίαν προϋπολογισμόν καὶ συναλλακτικὴν ἱκανότητα. Τὸ τράστ ἀποτελεῖται ἐκ πλειόνων οἰκονομικῶν μονάδων (ἐπιχειρήσεων) ἠνωμένων ἀπὸ ἀπόψεως τεχνικῆς καὶ ἐμπορικῆς καὶ ἔχει ρόλον νὰ συντονίζῃ τὴν παραγωγὴν καὶ ἐργασίαν, νὰ ὀργανώσῃ τὸν ἀνεφοδιασμόν καὶ νὰ ἐποπτεύῃ τὴν κυκλοφορίαν τῶν προϊόντων, συμφώνως πρὸς τὰς συμβάσεις τὰς ὑπογεγραμμένας παρ' αὐτῶν καὶ τῶν οἰκονομικῶν μονάδων.

Ἐπὶ κεφαλῆς εὐρίσκεται εἰς πρόεδρος, ὀριζόμενος συνήθως ἀπὸ τὴν κυρίαν διεύθυνσιν τοῦ Ὑπουργείου, ὅστις βοηθεῖται ἀπὸ ἓν συμβούλιον ἐκ 2—4 μελῶν, ποινικῶς ὑπευθύνων διὰ τὴν δρᾶσιν των καὶ τὴν μὴ ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου. Τὸ τράστ προβαίνει εἰς ὅλας τὰς ἀναγκαίας ἐμπορικὰς συναλλαγὰς. Τὰ κέρδη περιέρχονται εἰς τὸ κράτος μετ' ἀφαίρεσιν 24%, ἅτινα ἀφίνονται εἰς τὸ τράστ διὰ βελτίωσιν τῶν ὄρων ζωῆς τῶν ἐργατῶν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ τράστ (αὐτοχρηματοδότησιν). Ἐὰν ὑπάρχη ζημία παραμένει εἰς τὸ παθητικὸν διὰ νὰ καλυφθῇ μὲ τὸ κέρδος τῶν ἐπομένων ἐτῶν.

Πολλάκις ἐπιχειρήσεις ἀντὶ νὰ ἐνωθοῦν εἰς ἓν τράστ, περιλαμβανόν ἐπιχειρήσεις τοῦ αὐτοῦ κλάδου παραγωγῆς, σχηματίζουσι ἓνα σ υ ν δ υ α σ μ ὸ ν, περιλαμβάνοντα τὰ ἐργοστάσια, τῶν ὁποίων ἡ παραγωγή ἀπὸ ἀπόψεως τεχνικῆς συμπληρῶναι ἢ μίαν τὴν ἄλλην. Ὁ συνδυασμὸς δὲν ὑπάγεται εἰς τράστ, ἀλλ' ἀπ' εὐθείας εἰς Ὑπουργεῖον¹⁹⁾.

Ἡ πολιτικὴ τῶν τελευταίων πενταετῶν σχεδίων στρέφεται σαφῶς πρὸς τὸν σχηματισμὸν εὐρειῶν τεχνικοοικονομικῶν μονάδων τοῦ εἴδους αὐτοῦ. Παραλλήλως πρὸς ταύτας ὑφίστανται ἀκόμη ἐνίοτε καὶ «ἐνώσεις», τῶν ὁποίων ὁ ρόλος εἶναι μᾶλλον οἰκονομικὸς καὶ ἐμπο-

18) M o s s é, L'économie collectiviste 1939, σελ. 17 ἐπ.

19) B e t t e l h e i m, La planification soviétique, 1945. σελ. 48.

ρικὸς παρὰ τεχνικὸς, ἔνωσις δηλαδὴ συμφερόντων ὠρισμένου κλάδου τῆς οἰκονομίας. Εἰδικαὶ ἔνώσεις, περὶ ὧν προβλέπει διάταγμα τοῦ συμβουλίου τῶν ἐπιτρόπων τῆς 27 Ἰουλ. 1935 ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ διαπραγματεύονται ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τοῦ κράτους μετ' ἀλλοδαπῶν ἐπιχειρήσεων καὶ νὰ καταρτίζουν συμβάσεις.

Βασικαὶ οἰκονομικαὶ μονάδες, δηλαδὴ ὄργανα ἐκτελέσεως, εἶναι αἱ ἐπιχειρήσεις, ὅπου πραγματοποιοῦνται αἱ ἀναγκαῖαι τεχνικαὶ ἐνέργειαι βιομηχανίας, μεταφορῶν ἢ ἐμπορίου. Αὗται ἔχουν ἴδιαν νομικὴν προσωπικότητα, ἴδιαν περιουσίαν καὶ προϋπολογισμόν, συναλλακτικὴν ἰκανότητα καὶ εὐθύνην ἔναντι τῶν τρίτων. Ἔχουν λογιστικὴν καὶ τεχνικὴν αὐτοτέλειαν, περιοριζομένην ἐν πάσῃ περιπτώσει ὑπὸ τῶν κανονισμῶν, τοῦ ἱεραρχικοῦ ἐλέγχου τοῦ τράστ καὶ τοῦ σχεδίου. Ἔχουν ἓνα διευθυντήν, ὅστις ἀναλόγως τῆς σπουδαιότητος τῆς ἐπιχειρήσεως διορίζεται καὶ παύεται, εἴτε παρὰ τοῦ συμβουλίου διευθύνσεως τοῦ τράστ, εἴτε παρὰ τοῦ οἰκείου Ὑπουργείου. Οὗτος ἔχει μεγάλην ἐλευθερίαν πρωτοβουλίας διὰ τὴν εὐκολωτέραν προσαρμογὴν εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς δυνατότητας τῆς ἐπιχειρήσεως, εἶναι δὲ ποινικῶς καὶ πειθαρχικῶς ὑπεύθυνος διὰ τὴν διαχείρισιν τῆς περιουσίας, τὴν καλὴν πορείαν τῶν ὑποθέσεων καὶ τὴν μὴ ὑπέρβασιν τῶν τιμῶν τῆς παραγωγῆς, τῶν καθοριζομένων ὑπὸ τοῦ σχεδίου. Ὁ Διευθυντὴς διορίζει ὁλόκληρον τὸ προσωπικὸν τῆς ἐπιχειρήσεως, μὲ τὴν συγκατάθεσιν μόνον τοῦ τράστ προκειμένου περὶ τῶν ἀνωτέρων στελεχῶν, Ὁ Διευθυντὴς βοηθεῖται παρὰ πολλῶν ὑποδιευθυντῶν (ἐμπορικῶν, τεχνικῶν κλπ. ²⁰). Ἀρχικῶς ὑπῆρχε συμβούλιον εἰς ἕκαστην ἐπιχείρησιν, ἀλλὰ τοῦτο κατηργήθη, διότι μὲ τὰς ἀτελειώτους συζητήσεις παρημποδίζετο ἡ λειτουργία αὐτῆς. Ἐνισχύθη ἡ λεγομένη «διευθυντικὴ ἀρχὴ» τὴν ὁποίαν ἀπῆτει ἤδη ὁ Λένιν, ζητῶν τὴν «ἀναντίρρητον ἐνότητα θελήσεως» τὴν ὑποταγὴν δηλαδὴ τῶν πολλῶν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ ἑνός. Ἐπίσης ὁ Στάλιν εἰς τὸν σημαντικόν του λόγον τῆς 23 Ἰουνίου 1931 ἐκηρύχθη ἔναντι τῶν συμβουλίων καὶ ὑπὲρ τῆς διευθυντικῆς ἀρχῆς.

«Εἰς τὴν διοίκησιν τῶν Konzern τὰ ὁποῖα ὑπῆρχον τότε, λέγει, παρακάθηνται 10—15 πρόσωπα, τὰ ὁποῖα γράφουν βιβλία μὲ τὰς συζητήσεις. Δὲν δύναται νὰ ἐξακολουθήσῃ αὐτὴ ἡ κατάστασις. Πρέπει νὰ τελειώσῃ κανεὶς μὲ τὴν χάρτινον διοίκησιν καὶ ν' ἀναλάβῃ πραγματικὴν ἐργασίαν. Εἰς τὴν διοίκησιν τῶν Konzern, πρέπει νὰ ὑπάρχῃ εἰς Διευθυντὴς καὶ μερικοὶ ἀναπληρωταί. Αὐτὸ εἶναι ἀρκε-

20) M o s s é, ἔνθ' ἄνωτ. σελ. 21.

τόν. Τὰ λοιπὰ μέλη τὸ καλύτερον ποῦ θὰ ἔκαμνον, εἶναι νὰ ἐπήγαιναν εἰς τὰ ἐργοστάσια νὰ δουλέψουν» 21).

Παραλλήλως πρὸς τὰς κρατικὰς ἐπιχειρήσεις ἔχομεν καὶ τοὺς συνεταιρισμούς, τὰ Kolkhoz, ἅτινα ἔχουν τὴν συλλογικὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἐδάφους, ὅπερ ἀνήκει μὲν εἰς τὸ κράτος, παραχωρεῖται ὅμως εἰς αὐτὰ πρὸς διηνεκῆ ἐκμετάλλευσιν. Ταῦτα ἐγενικεύθησαν ἀπὸ τὸ 1930, δευτέρου ἔτους τοῦ πρώτου πενταετοῦς σχεδίου, καὶ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ δοθῇ λύσις εἰς τὰ προβλήματα, ποῦ ἐγεννήθησαν μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς γῆς ὑπὸ τῶν ἀγροτῶν. Ὁργανώθη βαθμηδὸν εἰς τὰ Kolkhoz μέγας ἀριθμὸς μικρῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, ἀσχολουμένων κυρίως μὲ πρόχειρον μετασχηματισμὸν ἀγροτικῶν προϊόντων. Συνεταιριστικὴ ὀργάνωσις ἐμφανίζεται καὶ εἰς τὸν βιομηχανικὸν τομέα ἐκτὸς τῶν Kolkhoz, τῆς ὁποίας τὸ ποσοστὸν δὲν ἦτο ἀνώτερον τοῦ 5% ἐπὶ τοῦ συνόλου τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς τοῦ 1937 22).

Τὸ 1938 ἀπηγορεύθησαν αἱ ἐπιχειρήσεις τῶν Kolkhoz. Ἐσχάτως ὅμως παρατηρεῖται νέα ἀξιόλογος στροφή πρὸς τοὺς συνεταιρισμούς. Μὲ τὸ διάταγμα τῆς 9 Νοεμβρίου 1946 ἔκαμε ἔκκλησιν ἡ Κυβέρνησις εἰς τοὺς παραγωγικοὺς καὶ καταναλωτικοὺς συνεταιρισμούς ποῦ εὑρίσκοντο εἰς στάσιμον καὶ ληθαργικὴν κατάστασιν νὰ βοηθήσουν εἰς τὴν ἀναζωογόνησιν καὶ τόνωσιν τοῦ λιανικοῦ ἐμπορίου ἐπάνω εἰς τὴν βάσιν ἑνὸς «ὕγιου ἐμπορικοῦ συναγωνισμοῦ μεταξὺ κράτους καὶ συνεταιρισμῶν», μὲ τὸν σκοπὸν νὰ αὐξηθῇ ἡ παραγωγὴ χρησίμων εἰδῶν μέσῳ τῶν παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν καὶ νὰ ἐφοδιασθοῦν αἱ πόλεις μὲ τρόφιμα, μέσῳ τῶν καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν. Οἱ συνεταιρισμοὶ διοικοῦνται παρὰ Δ.Σ., ὅπερ ἐκλέγεται παρὰ τῶν Γενικῶν Συνελεύσεων τῶν μελῶν.

Σημειωτέον τέλος ὅτι τὸ προσωπικὸν τῶν ἐπιχειρήσεων διέπεται ἐκτὸς ἐλαχίστων προσώπων, ἅτινα ἔχουν τὴν ἰδιότητα τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου, ὑπὸ τοῦ κώδικος ἐργασίας τοῦ 1922, ὅστις ἐξακολουθεῖ ἔκτοτε ἰσχύων, προσαρμοσθεὶς μετὰ ταῦτα εἰς πολλὰ τμήματα πρὸς τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν. Οὗτος ἔχει ἐπηρεασθῆ ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς προγραμματικῆς κατανομῆς τῶν ἐργατικῶν δυνάμεων καὶ τῆς καταπολεμήσεως τῆς ἀσταθείας τῆς θέσεως τῶν μισθωτῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς τονώσεως τῆς ἐργατικῆς πειθαρχίας ἀφ' ἑτέρου.

Εἶναι αὐτονόητον, ὅτι ἡ ὕπαρξις ἐργοδότη μὴ ἐπιδιώκοντος

21) S c h w e i t z e r, Das Experiment der Industrieplanung in der Soviet union, 1934 σελ. 104.

22) B e t t e l h e i m, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 33.

κέρδος, μαζὺ μὲ τὴν ἀντίληψιν, τὴν ὁποίαν καθιεροῖ τὸ σοβιετικὸν σύνταγμα περὶ ἐργασίας, ὡς ὑποχρεώσεως καὶ ἐντίμου ἀπασχολήσεως κάθε πολίτου, δίδει ἓνα ἰδιαίτερον χρῶμα εἰς τὸ σοβιετικὸν ἐργατικὸν δίκαιον, εἰς τὰς λεπτομερείας τοῦ ὁποίου δὲν δύναται κανεῖς ἐνταῦθα νὰ εἰσέλθῃ.

5. Αἱ ἐθνικοποιήσεις εἰς τὴν Τσεχοσλοβακίαν ²³⁾

Μὲ διατάγματα τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1945, συμφώνως πρὸς τὸ XII μέρος τοῦ προγράμματος τῆς Τσεχοσλοβακικῆς κυβερνήσεως τοῦ ἐθνικοῦ μετώπου Τσέχων καὶ Σλοβάκων, τὸ ἐγκριθὲν τὴν 5 Ἀπριλίου 1945 εἰς τὸ Κοσίτσε ἐθνικοποιήθησαν αἱ μεγάλαι βιομηχανίαι, (πηγαὶ ἐνεργειακῆς δυνάμεως, μεταλλουργικὰ ἐργοστάσια, τράπεζαι, ἀσφαλιστικαὶ ἐταιρεῖαι, πολεμικαὶ βιομηχανίαι, τσιμέντα κλπ.) δηλ. αἱ βιομηχανίαι κλειῖδες καὶ αἱ βιομηχανίαι αἱ ἔχουσαι μέγαν ἀριθμὸν ἐργατῶν. Ἐχουν ἐθνικοποιηθῆ 2.000 περίπου βιομηχανικαὶ ἐπιχειρήσεις πού ἀντιπροσωπεύουν τὰ 19% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τὰ 61% τοῦ ἀπασχολουμένου προσωπικοῦ. Αἱ μέσαι καὶ αἱ μικραὶ βιομηχανίαι παρέμειναν εἰς ἰδιωτικὰς χεῖρας, ὅπως ἐπίσης δὲν ἐθίχθη τὸ καθεστῶς τῶν λίαν ἀνεπτυγμένων ἀγροτικῶν συνεταιρισμῶν. Εἰς τοὺς κυρίους τῶν ἐθνικοποιηθεισῶν ἐπιχειρήσεων κατεβλήθη ἀποζημίωσις, ἀντιστοιχοῦσα εἰς τὴν τρέχουσαν ἀξίαν αὐτῶν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐθνικοποιήσεως, ἐξαιρουμένων μόνον τῶν προσώπων τῶν διαπραξάντων ἔγκλημα κατὰ τοῦ ἔθνους ἢ τοῦ λαοῦ τῆς Τσεχοσλοβακίας τῶν ὁποίων ἐδημεύθη ἡ συμμετοχὴ εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις.

Ἐν λάβῃ κανεῖς ὑπ' ὄψιν τὴν διάρθρωσιν τῆς τσεχικῆς οἰκονομίας τὴν παραμονὴν τῆς ἀπελευθερώσεως, ὅτε ἡ ἰθύνουσά της τάξις ἀπετελεῖτο ἀπὸ Γερμανοὺς καὶ ἀπὸ Τσεχοσλοβάκους, πού συνειργάσθησαν εἰς τὴν κατακτητικὴν προσπάθειαν τοῦ γερμανικοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, τεράστιος ἀριθμὸς ἐπιχειρήσεων ἐνεφανίσθη μὲ τοιοῦτους ἰδιοκτητὰς καὶ ἐπέρασεν οὕτω χωρὶς πολλὰς διατυπώσεις εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ κράτους εἰς τὸ ὁποῖον μετεβιβάσθη καὶ πᾶν ὅ,τι συνεδέετο μὲ τὰς ἐπιχειρήσεις ὡς π.χ. διπλώματα εὐρεσιτεχνίας, σήματα κλπ. Ἀποζημίωσις δὲν κατεβλήθη καὶ οὕτω ἐδημιουργήθη ἀνεξόδως ἡ

23) T r n e c. Le problème de la nationalisation de l'industrie en Tchécoslovaquie εἰς Droit social, 1946, σελ. 144—147, C h a r r i è r e, Capitalisme et socialisme dans l'économie tchèque, εἰς La Revue Internationale. Μάιος 1946, σελ. 471—478. Τὰ νέα οἰκονομικὰ μέτρα τῆς Τσεχοσλοβακίας, εἰς «Νέα Οἰκονομία» τεύχ. 8 σελ. 443 ἐπ.

πρώτη βάση τοῦ ἐθνικοποιημένου τομέως. Ἡ ἀποζημίωσις ὅπου προεβλέφθη τοιαύτη, κατεβλήθη εἰς τίτλους, τοῖς μετρητοῖς καὶ ἄλλας ἀξίας. Πρὸς τοῦτο ἐδημιουργήθη ἕν κεφάλαιον τῆς ἐθνικοποιημένης οἰκονομίας, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνεξάρτητον νομικὸν πρόσωπον, ὅπερ θὰ ἐκδώσῃ τίτλους, τῶν ὁποῶν ὁ τόκος $3 - 3\frac{1}{2}\%$ καὶ τὸ ἐπὶ τριακονταετίαν χρεωλύσιον θὰ καταβάλλεται ἐκ τῶν πλεονασμάτων τῶν ἐθνικῶν ἐπιχειρήσεων. Οἱ τίτλοι εἶναι ἠγγυημένοι παρὰ τοῦ κράτους. Αἱ διοικητικαὶ ἀρχαὶ ἀποφασίζουν περὶ τῆς ἀποζημιώσεως καὶ τοῦ τρόπου τῆς πληρωμῆς.

Αἱ ἐθνικοποιημέναι ἐπιχειρήσεις δὲν ἀποτελοῦν κρατικὰ συγκροτήματα, ἔχει δὲ δημιουργηθῆ εἷς νέος τύπος, ὅστις διαφέρει τόσον ἀπὸ τὴν Ἀνώνυμον Ἑταιρείαν, ὅσον καὶ ἀπὸ τὰ κρατικὰ ἰδρύματα. Τὰ πλεονάσματα τῶν εἰσπράξεων τῶν ἐθνικοποιημένων ἐπιχειρήσεων, μετὰ τὴν καταστατικὴν διάθεσιν τμήματος τῶν κερδῶν καὶ τὴν κράτησιν τῶν ἀποθεματικῶν, ἀνήκουν εἰς τὸ κράτος. Αἱ ἐθνικαὶ ἐπιχειρήσεις ὑπόκεινται εἰς τὸν ἐμπορικὸν νόμον καὶ εἰς φορολογίαν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ αἱ λοιπαὶ ἐμπορικαὶ ἐπιχειρήσεις. Συναλλάσσονται, ἐνάγουν καὶ ἐνάγονται ὑπὸ τοὺς ἔρους τοῦ κοινοῦ δικαίου καὶ εἶναι ἐγγεγραμμένοι εἰς τὸ ἐμπορικὸν μητρώον. Περὶ τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐπιχειρήσεων ἐγένετο ζωηροτάτη συζήτησις περὶ τῶν δύο ἀξιωματῶν, τῆς καθέτου καὶ ὀριζοντίου ὀργανώσεως. Προετιμήθη ἡ ὀριζοντία ὀργάνωσις, καθ' ἣν αἱ ἐπιχειρήσεις κατετάχθησαν κατὰ συγγένειαν παραγωγῆς. Οὕτω ἐδημιουργήθη ἕν κεντρικὸν ὄργανον, ὅπερ ἀποτελεῖ ἀνωτέραν ἱεραρχικὴν μονάδα, ἣτις διευθύνεται ἀπὸ ἕνα Γενικὸν Διευθυντὴν, βοηθούμενον εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἀπὸ ἕν ἐπιτελεῖον εἰδικῶν τεχνικῶν καὶ ἐπιστημόνων.

Ἡ ὀργανικὴ διάρθρωσις εἶναι ἱεραρχικὴ καὶ ἔχει εἰς τὴν βᾶσιν τῆς τὸ ἐργοστάσιον. Πολλὰ ἐργοστάσια σχηματίζουν μίαν ἐπιχείρησιν καὶ αἱ ἐπιχειρήσεις ἐκάστου βιομηχανικοῦ τομέως ἐξαρτῶνται ἀπὸ μίαν κεντρικὴν διοίκησιν. Αἱ κεντρικαὶ διοικήσεις δὲν εἶναι ὄργανα κυρίως εἰπεῖν παραγωγῆς καὶ ἀσχολοῦνται μὲ κοινὰς ὑποθέσεις τῶν ἐθνικῶν ἐπιχειρήσεων (μέριμνα διὰ τὴν ἐξεύρεσιν ἀγορῶν διὰ τὰ προϊόντα, προγραμματισμὸς τῆς παραγωγῆς, ἔρευνα κλπ.).

Ἡ διεύθυνσις τῶν ἐθνικῶν ἐπιχειρήσεων εἶναι ἀνατεθειμένη εἰς ἕνα διευθυντὴν, ὅστις ὑποχρεοῦται νὰ λογοδοτῇ καὶ νὰ ἐξασφαλίζῃ τὴν παραγωγικότητα καὶ ἀποδοτικότητα, πού τοῦ καθορίζει τὸ σχέδιον τῆς οἰκονομίας. Βοηθεῖται εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἀπὸ ἕν νέον εἶδος Διοικητικοῦ Συμβουλίου, τοῦ ὁποῦ τὰ ὀ μὲλη ἐκλέγονται ἀπὸ τοὺς καλλιτέρους τεχνικούς, ἐπαγγελματίας καὶ ἐργάτας, οἵτινες συμμετέχουν τόσον εἰς τὰ διαχειριστικὰ ἔργα τοῦ διευθυντοῦ, ὅσον καὶ εἰς

τάς εὐθύνας του. Ὁ Διευθυντὴς εἶναι ἐξουσιοδοτημένος νὰ ἐνεργῇ μόνος του καὶ εἰς τὰς πλέον σοβαρὰς ὑποθέσεις, ἐὰν δὲν δύναται νὰ λάβῃ ἐγκαίρως ἀπόφασιν τοῦ συμβουλίου. Δύναται ἐπίσης ν' ἀναστέλλῃ ἀπόφασιν τοῦ συμβουλίου ἣτις θὰ ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς ἐθνικοποιημένης ἐπιχειρήσεως. Οὕτω συνεβιβάσθησαν τὰ δύο ἀξιώματα τῆς ἀτομικῆς καὶ συλλογικῆς διοικήσεως. Οἱ ἐργαζόμενοι εὐρίσκονται εἰς τὴν ἰδίαν ὑπηρεσιακὴν κατάστασιν ὅπως καὶ οἱ ἐργαζόμενοι τῶν ἄλλων ἐμπορικῶν ἢ βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, δὲν ὑπάγονται εἰς τὴν κρατικὴν διοίκησιν καὶ δὲν ἔχουν καμμίαν σχέσιν μὲ τοὺς δημοσίους ὑπολλήλους. Εἰς ἓνα προγραμματικὸν του λόγον ὁ Τσέχος Πρωθυπουργὸς ἐτόνισε, ὅτι ἡ κομματικὴ ἰδεολογία δὲν πρέπει νὰ ἐπηρεάζῃ τοὺς διορισμοὺς εἰς τὰς ἐκτελεστικὰς θέσεις τῶν ἐθνικοποιημένων ἐπιχειρήσεων. Μόνον αἱ εἰδικαὶ γνώσεις καὶ τὸ ἦθος πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἀποφασιστικὸς παράγων. Ὁ ὑπάλληλος θὰ εἶναι προσωπικὰ ὑπεύθυνος διὰ τὰ πραγματοποιούμενα ἀποτελέσματα²⁴. Ἡ Κεντρικὴ Τράπεζα, δηλαδή ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα, ποὺ ἀπετέλει Ἄνώνυμον Ἐταιρείαν ὑπὸ εἰδικοὺς νόμους τοῦ 1920 καὶ 1925, δὲν ἐμπίπτει εἰς τὸ σχῆμα τῆς ἐθνικοποιήσεως, ὅπερ ἔχει ἐφαρμοσθῆ εἰς τὰς ἐμπορικὰς Τραπεζάς. Ἡ μελλοντικὴ τῆς κατάστασις θ' ἀποτελέσῃ τὸ ἀντικείμενον μιᾶς εἰδικῆς ρυθμίσεως, ἣτις προπαρασκευάζεται Αἱ μεταφοραὶ δὲν περιελήφθησαν εἰς τὴν ἐθνικοποίησιν, διότι οἱ σιδηρόδρομοι ποὺ ἀποτελοῦν τὸ σημαντικώτερον μέσον αὐτῶν εἶχον ἀναληφθῆ ἀπὸ τὸ κράτος κατὰ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος.

6. Αἱ ἐθνικοποιήσεις εἰς τὴν Μεγάλην Βρετανίαν.²⁵⁾

Ἐκεῖ αἱ ἐθνικοποιήσεις ἀποτελοῦν τὸ κεντρικὸν σημεῖον τοῦ προγράμματος τῆς ἐργατικῆς κυβερνήσεως. Ὄταν τὸ πρόγραμμα θὰ ἔχει συμπληρωθῆ τὰ ἀνθρακωρυχεῖα, αἱ χερσαῖαι μεταφοραὶ, αἱ βιομηχαναὶ ἠλεκτρισμοῦ καὶ ἀεριόφωτος θὰ ἔχουν ἐθνικοποιηθῆ. Ἡ Τράπεζα τῆς Ἀγγλίας, ἡ τηλεπικοινωνία καὶ αἱ μεταφοραὶ ἐθνικοποιήθησαν ἤδη. Ἐκεῖ κρατεῖ ἡ ἀντίληψις, ὅτι ἡ ἄμεσος διεύθυνσις μιᾶς ἐπιχειρήσεως ἀπὸ μίαν κεντρικὴν κυβερνητικὴν ὑπηρεσίαν ἢ ἀπὸ μίαν τοπικὴν ἀρχήν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων μειονεκτημάτων ποὺ ἔχει, τῆς διοικητικῆς ἢ οἰκονομικῆς ἀκαμψίας, ἐκθέτει τὴν ἐπιχείρησιν εἰς πο-

24) Λόγος τοῦ πρωθυπουργοῦ K. L. G o t t w a l d εἰς τὴν συντακτικὴν ἐθνοσυνέλευσιν τὴν 8 Ἰουλίου 1946. Πρβλ. Statement of Policy of Mr. Gottwald's Government, σελ. 32 ἐπ.

25) G. L y o n - C a e n, Les nationalisations en Grande Bretagne, ἐν Droit social, 1946, σελ. 403—406.

λιτικὰς πιέσεις, ποὺ δὲν συμβιβάζονται πάντοτε μὲ ὀρθὰς ἐμπορικὰς ἀρχάς. Δι' αὐτὸ καταβάλλεται προσπάθεια νὰ εὐρεθοῦν αἱ ἱκανοποιητικώτεραι πρακτικαὶ λύσεις τοῦ προβλήματος. Πολλοὶ τοιαῦται λύσεις ἐδοκιμάσθησαν μέχρι σήμερον διὰ τὰς κρατικοποιημένας ἐπιχειρήσεις διὰ νὰ καταλήξουν τελικὰ, περνώντας ἀπὸ τὴν ἑταιρίαν μὲ προέχουσαν συμμετοχὴν τοῦ κράτους (joint stock company) εἰς τὸ δημόσιον ἴδρυμα (public corporation). Τὸ δημόσιον ἴδρυμα δύναται νὰ ὀρισθῇ ὡς εἷς ὀργανισμὸς, ὅστις ἰδρύεται μὲ πρᾶξιν τοῦ κράτους διὰ νὰ παράγῃ ἢ νὰ ἐμπορεύεται ἀγαθὰ ἢ διὰ νὰ παρέχῃ ὑπηρεσίας ἐπὶ ἐμπορικῆς βάσεως, ὑφ' ὠρισμένους γενικοὺς ὅρους. Οἱ ὅροι οὗτοι εἶναι α) ὅτι εἶναι ἀνεξάρτητον ἔναντι τοῦ κράτους, δὲν εἶναι δηλαδὴ κυβερνητικὴ ὑπηρεσία. Τοῦτο εἶναι ἓν ὄργανον ἰδιόρρυθμον, τὸ ὁποῖον προσφέρει τὸ ἀγγλικὸν δίκαιον εἰς τὸν νομοθέτην· εἶναι ἓν νόθον κατασκευάσμα μεταξὺ τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν καὶ τῶν ἐμπορικῶν ἑταιριῶν καὶ τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιεῖ κυρίως ἢ κυβερνητικὰς ὁσάκις ἐπρόκειτο νὰ δημιουργήσῃ νέας ἐπιχειρήσεις, β) ὅτι ἐκτὸς τοῦ «συνόλου» δὲν ὑπάρχουν ἰδιοκτητῆται, διὰ τοὺς ὁποίους νὰ πραγματοποιοῦνται κέρδη· τὰ κεφάλαια προέρχονται, εἴτε ἀπὸ τὸ δημόσιον, εἴτε ἀπὸ ἰδιώτας, οἵτινες ἔχουν τὴν ἰδιότητα τοῦ δανειστοῦ καὶ οὐχὶ τοῦ μετόχου καὶ γ) ὅτι ἔχει οἰκονομικὴν αὐτοτέλειαν. Δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν δύο τύπους δημοσίων ἰδρυμάτων :

α) «Τὰ μικτοῦ συμφέροντος». Τοιαῦτα εἶναι οἱ διάφοροι ὀργανισμοὶ τῶν λιμένων, οἵτινες διοικοῦνται ἀπὸ ἀντιπροσώπους τῶν συμφερόντων, ἅτινα ἐξυπηρετοῦν (πλοιοκτῆται, ἔμποροι, παράκτιοι ἰδιοκτῆται) μὲ τὴν προσθήκην συνήθως ἀντιπροσώπων τοῦ Κράτους ἢ τῶν τοπικῶν ἀρχῶν καὶ εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις καὶ μελῶν, ποὺ διορίζονται ὡς ἐκπρόσωποι τῶν ἐργατῶν. Τοιοῦτοι ὀργανισμοὶ λειτουργοῦν ἱκανοποιητικὰ ἐκεῖ ὅπου ἐκεῖνοι, ποὺ κάμνουν χρῆσιν τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν εἶναι ὠργανωμένοι εἰς συμπαγεῖς ὁμάδας μὲ κοινὰ καὶ τοπικῶς περιορισμένα συμφέροντα. Ὁ τύπος αὐτὸς ἀρχίζει νὰ θεωρεῖται σήμερον, ὡς ξεπερασμένος.

β) Ὁ δεύτερος τύπος, τὸν ὁποῖον ἤμποροῦμεν νὰ χαρακτηρίσωμεν, ὡς «κλασικόν», εἶναι ὁ τύπος τοῦ δημοσίου ἰδρυματος, ποὺ διοικεῖται ἀπὸ ἓν μὴ ἀντιπροσωπευτικὸν συμβούλιον διοριζόμενον ἀπὸ τὴν κεντρικὴν ἀρχήν. Εἶναι ὁ τύπος ποὺ ἐπικρατεῖ σήμερον εἰς τὴν Μεγ. Βρετανίαν καὶ ποὺ ἡ ἐργατικὴ κυβέρνησις ἐξέλεξεν ὡς ὄργανον διὰ τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐθνικοποιημένων ἐπιχειρήσεων. Τὸ προσωπικὸν τῶν δημοσίων ἰδρυμάτων δὲν εἶναι δημόσιοι ὑπάλληλοι. Γίνεται ὁμοῦς ἡ προσπάθεια ὅπως τὸ δημόσιον ἴδρυμα συνδύαση τὰς δύο ἀρχάς, τὴν δημοσίαν εὐθύνην

καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς διευθύνσεως. Ἐξ ὀνόματος τοῦ «συνόλου» ὁ Ὑπουργὸς ἔχει τὰ δικαιώματα τὰ ὁποῖα ἔχουν σήμερον οἱ μέτοχοι, νὰ διορίζῃ καὶ ν' ἀπολύῃ τοὺς διευθυντὰς καὶ νὰ ζητῇ περιοδικῶς ἀπὸ τὰς ἐθνικὰς ἐπιχειρήσεις ἀπολογισμὸν τῆς δράσεώς των. Ὁ Ὑπουργὸς δύναται κατὰ τὰς περιστάσεις νὰ ἐπεμβαίῃ, νὰ συμβουλεύῃ ἢ ἐν ἀνάγκῃ ν' ἀπαιτῇ καὶ ν' ἀπαγορεύῃ. Τὸ ζήτημα εἶναι ἐὰν ἡ ἐξουσία αὕτη θὰ εἶναι γενικὴ ἢ θὰ περιορίζεται εἰς ὠρισμένα θέματα. Εἰς τὴν πρᾶξιν ἐδημιουργήθη μία παράδοσις μὴ ἐπεμβάσεως, παρὰ τὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποῖαν εἶχον οἱ Ὑπουργοὶ εἰς τὰ χαρτιά, καίτοι δὲν ἔλειψεν ἡ ἀνεπίσημος ἐπαφή. Σήμερον παρατηρεῖται ἡ τάσις νὰ διευρυνθοῦν αἱ ἐξουσίαι τῶν Ὑπουργῶν ἐπὶ τῶν δημοσίων ἰδρυμάτων καὶ αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο νὰ περιβληθοῦν ὠρισμένους τύπους. Ἡ τάσις αὕτη ἐπιζητεῖ νὰ ἐξουδετερώσῃ τὸν κίνδυνον ἀπὸ ἐνδεχομένην κατάχρησιν τῆς μονοπωλιακῆς τῆς θέσεως ἀπὸ τὴν ἐπιχείρησιν, ἀλλ' ἐγκλείει ἐξ ἴσου σοβαροὺς κινδύνους, διότι ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ἐξουσία τοῦ Ὑπουργοῦ, τόσο μεγαλύτερος θὰ εἶναι καὶ ὁ πειρασμὸς τῆς ἐπεμβάσεως καὶ τόσο μεγαλυτέρα θὰ εἶναι ἡ πιθανότης ἀσκήσεως πίεσεως ἐπὶ τοῦ Ὑπουργοῦ ἐκ μέρους ὠργανωμένων συμφερόντων διὰ νὰ ἐπηρεάσουν τὴν δημοσίαν ἐπιχείρησιν πρὸς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην κατεύθυνσιν. Ἡ δημοσιότης τῶν οἰκονομικῶν ἀποτελεσμάτων δύναται αὕτη καὶ μόνη ν' ἀποτελέσῃ μίαν ἰσχυρὰν προστασίαν διὰ τὸ κοινὸν καὶ διὰ τὸ δημόσιον ἴδρυμα. Εἰδικώτερα ἐξετάζοντες τὰς πραγματοποιηθείσας ἐθνικοποιήσεις σημειοῦμεν τὰ ἀκόλουθα.

Ἡ ἐθνικοποίησις τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἀγγλίας, τοῦ πανισχύρου τούτου οἰκονομικοῦ συγκροτήματος, ποὺ ἔθραυσε τὴν προσπάθειαν τῆς πρώτης ἐργατικῆς κυβερνήσεως τὸ 1931 ἐπραγματοποιήθη τὸν Φεβρουάριον 1946. Ὁ σκοπός, ὅστις ἐπιδιώκεται εἶναι ὁ ἔλεγχος τοῦ Θησαυροφυλακίου ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἀγγλίας καὶ δι' αὐτῆς ἐμμέσως τῶν λοιπῶν Τραπεζῶν αἵτινες παραμένουν ἰδιωτικά. Ἡ μεταφορὰ τῆς κυριότητος τῆς Τραπεζῆς δὲν εἶχε τὴν μορφήν δημεύσεως. Τὸ Κράτος ἀνέλαβε τὸ κεφάλαιον, ἐλεύθερον παντὸς βάρους καὶ πάσης ὑποχρεώσεως καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς μέτοχους τίτλους (ὁμολογίας) ἀμέσως διαπραγματευσίμους, ἴσης ἀξίας, σταθεροῦ εἰσοδήματος. Ὁ τόκος ὠρίσθη εἰς 3%. Ὡς ἴσης ἀξίας θεωρεῖται ἐκείνη, ἣτις μὲ 3% θ' ἀποδίδῃ κατ' ἔτος εἰσόδημα ἴσον πρὸς τὸ μέσον ἐτήσιον ἀκαθάριστον μέρος τῶν τελευταίων 20 ἐτῶν μέχρι τῆς 31 Μαρτίου 1945. Οἱ τίτλοι δύνανται νὰ ἐξαγορασθοῦν εἰς τὸ ἄρτιον ὑπὸ τοῦ Θησαυροφυλακίου κατὰ τὴν 5 Ἀπριλίου 1966 ἢ καὶ μετ' αὐτήν. Ἡ Τράπεζα τῆς Ἀγγλίας παραμένει ὀργανισμὸς

αὐτόνομος. Ἡ Τράπεζα θὰ διέπεται ἀπὸ τὰς διατάξεις τῶν καταστατικῶν τῆς χαρτῶν, τοὺς ὁποίους δύναται ν' ἀνακαλέσῃ ὁ Βασιλεὺς, ἐκτὸς ἐκείνων, ποὺ συνδέονται μὲ τὴν σύστασιν τοῦ νομικοῦ προσώπου. Ἡ διοίκησις καὶ οἱ διευθυνταὶ τῆς Τραπεζῆς διορίζονται ἀπὸ τὸν Βασιλέα· ἡ διεύθυνσις τῆς Τραπεζῆς ἀνήκει εἰς τὸ Συμβούλιον Διευθύνσεως, ἀποτελούμενον ἀπὸ τοὺς διοικητὰς καὶ τινὰς ἐκ τῶν διευθυντῶν.

Ἡ ἐθνικοποίησις τῆς βιομηχανίας γαιανθράκων, ἥτις εἶναι πολὺ εὐρυτέρα τῆς ἐν Γαλλίᾳ, ἔγινε κατὰ σταθμοὺς καὶ ὠλοκληρώθη τὸ 1946. Ἡ ἀπαλλοτριώσις ἔγινε δι' ἀποζημιώσεως τῶν τέως ἰδιοκτητῶν, τῆς ὁποίας ὁ κανονισμὸς ἐνεφάνισεν ἐξαιρετικὰς δυσχερείας. Ὁ προσδιορισμὸς τῆς ἀποζημιώσεως ἐγένετο ὑπὸ δικαστηρίου καὶ οὐχὶ ὑπὸ τοῦ νομοθέτου ἢ τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν. Ἡ ἀποζημίωσις τῆς ὁποίας τὸ ποσὸν καθωρίσθη, ληφθείσης ὑπ' ὄψιν τῆς ἀξίας, τὴν ὁποίαν θὰ εἶχε ἡ ἐπιχείρησις εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀγοράν, ἐὰν δὲν ἐλάμβανε χώραν ἡ ἀπαλλοτριώσις, κατεβλήθη εἰς bons τοῦ Θεσαυροφυλακίου, τὰ ὁποῖα ὅμως εἶναι bloqués εἰς χεῖρας τῶν δικαιοῦχων, μὴ δυνάμενα νὰ διατεθοῦν. Ἡ διάταξις αὕτη ὑπέστη σφοδροτάτην κριτικὴν. Τὸ σύνολον τῆς βιομηχανίας τῶν γαιανθράκων μετὰ τῶν συναφῶν βιομηχανικῶν καὶ ἐμπορικῶν τοιούτων μετεβιβάσθη κατὰ πλήρη κυριότητα εἰς τὸ ἐθνικὸν γραφεῖον ἄνθρακος (National coal Board), ὅπερ ἔχει τὴν διαχείρισιν τούτων. Τοῦτο λειτουργεῖ ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ Ὑπουργείου καυσίμων καὶ ἐνεργείας, ὅπερ τοῦ διδεδει τὰς κατευθύνσεις. Ἐπὶ κεφαλῆς εὐρίσκεται ἐπιτροπὴ ἐκ 2 μελῶν, ἥτις ἔχει εὐρυτάτας ἀρμοδιότητος. Εἰς τὴν προσπάθειάν της ἡ ἐπιτροπὴ βοηθεῖται ἀπὸ δύο γνωμοδοτικὰ συμβούλια, ἐν τῶν καταναλωτῶν τοῦ οἰκιακοῦ γαιάνθρακος καὶ ἐν τῶν καταναλωτῶν τοῦ βιομηχανικοῦ τοιούτου. Οὕτως πλησιάζει τὸ ἀγγλικὸν σύστημα πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς γαλλικῆς τριμεροῦς διοικήσεως, ἃν καὶ δὲν ἀντιστοιχεῖ πλήρως. Κατὰ τὰ ἄλλα διοικεῖται ὡς μίᾳ ἐμπορικῇ ἐπιχείρησις, ἥτις ἔχει τὸ μονοπώλιον τῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ διανομῆς τοῦ γαιάνθρακος ἐν Μεγ. Βρετανίᾳ· ὑπόκειται εἰς φόρους καὶ τέλη. Ὁ ἀπολογισμὸς της δημοσιεύεται κατ' ἔτος.

Ἐθνικοποίησις ἐναερίων μεταφορῶν (νόμος 1946). Ἐνταῦθα κυρίως εἰπεῖν δὲν πρόκειται περὶ ἐθνικοποιήσεως ὑπὸ τὴν κυρίαν τοῦ ὄρου σημασίαν, ἀλλὰ περὶ δημιουργίας νέων ἐθνικῶν ἐπιχειρήσεων, αἵτινες θὰ συναγωνισθοῦν τὰς ἀμερικανικὰς τοιαύτας. Ἐδημιουργήθησαν τρεῖς ὀργανισμοί, ὑπὸ τὸν στενὸν ἄμεσον ἔλεγχον τοῦ κράτους. Διοικοῦνται παρὰ συμβουλίου διοριζομένου ὑπὸ τοῦ Ὑπουργ-

γοῦ, τὸ κεφάλαιον χορηγεῖται ὑπὸ τοῦ κράτους, λειτουργοῦν δέ, ὡς ἐμπορικὴ ἐπιχείρησις καὶ ὑπόκεινται εἰς φόρους.

Ἐθνικοποιήσις τῶν τηλεπικοινωνιῶν. Σκοπὸς ἦτο ἡ ἐκκαθάρισις τῆς ἀνωλύμου ἐταιρίας Cable and Wireless Ltd, ἣτις ἦτο εἰς τὴν πραγματικότητα ἐν Holding καὶ ἡ ἀντικατάστασις διὰ μιᾶς δημοσίας ὑπηρεσίας. Τὸ σύνολον τῶν μετοχῶν ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Θεσαυροφυλακίου εἰς τιμὴν καθορισθησομένην διὰ συμφωνίας καὶ ἐν ἀποτυχίᾳ ἐπιτεύξεως τοιαύτης διαιτητικῶς. Ἡ ἐταιρία διοικεῖται ὑπὸ διοικητῶν διοριζομένων ὑπὸ τοῦ Κράτους (25α).

7. Αἱ ἐθνικοποιήσεις εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ἐκεῖ θὰ ὑπάρχει μιὰ μικτὴ οἰκονομία. Θὰ ὑπάρχουν τρεῖς τομεῖς, εἰς ἐθνικοποιημένους, ὅστις θὰ περιλαμβάνη τὰς βασικὰς βιομηχανίας καὶ τὰς Τραπεζάς, εἰς ἐλεγχόμενος ἀπὸ τὸ κράτος καὶ εἰς ἐλεύθερος. Ἡ κυβέρνησις προχωρεῖ βραδέως εἰς τὴν κατάργησιν τῆς ἐλευθέρως ἐπιχειρήσεως²⁶. Εἰδικώτερα διὰ τὰς πραγματοποιηθείσας ἐθνικοποιήσεις σημειοῦμεν τὰ ἑξῆς:

Ἐθνικοποιήσις τῆς Τραπεζῆς τῆς Γαλλίας καὶ τῶν μεγάλων Τραπεζῶν²⁷ ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου 1946. Αἱ μετοχαὶ τῶν περιέρχονται εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ κράτους· οἱ μέτοχοι τῶν θὰ λάβουν ὀνομαστικούς διαπραγματευσίμους τίτλους, ἡ ἀξία ἐξαγορᾶς τῶν ὀπῶν θὰ εἶναι ἴση πρὸς τὴν ἀξίαν ρευστοποιήσεως τῆς μετοχῆς τὴν ὀποῖαν θὰ καθορίσῃ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ, εἰς τὴν ὀποῖαν θὰ μετέχη καὶ ἐκπρόσωπος τῶν μετόχων ὀριζόμενος ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν.

Ἡ ἐπιτροπὴ ὁμῶς δὲν δύναται νὰ καθορίσῃ ποσοδὸν μεγαλύτερον τῆς μέσης τιμῆς τῆς μετοχῆς κατὰ τὴν περίοδον ἀπὸ 1.9.44 μέχρι 31.8.45. Ἡ ἀπόσβεσις τῶν ὁμολογιῶν θὰ γίνῃ εἰς ὄχι περισσότερα τῶν 50 ἐτῶν. Ὁ τόκος καθορίζεται ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν καὶ δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὸ 2%. Κάπως εὐνοϊκώτεροι εἶναι αἱ δια-

25α) Περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐθνικοποιήσεως τῶν μεταφορῶν δὲν ἀναφέρομέν τι, διότι ἀπεφασίσθη μὲν κατ' ἀρχὴν ἡ ἐθνικοποίησις των, ἀλλ' ὁ σχετικὸς νόμος δὲν ἔχει λάβῃ ἀκόμη τὴν ὀριστικὴν του μορφήν· τὸ νομοσχέδιον συζητεῖται ἀκόμη εἰς τὸ κοινοβούλιον.

26) W a l i n e. Les nationalisations, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 84—94, P e r r o u x, Les nationalisations ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 347—351, C e l i e r, Quelques données historiques du problème des nationalisations, ἐν Droit social, 1945 σελ. 94—100.

27) Αἱ ἐθνικοποιηθεῖσαι Τράπεζαι εἶναι: Crédit Lyonnais, Société Générale Comptoir d'Escompte καὶ Banque nationale pour le commerce et l'industrie. D e M e n t h o n, La nationalisation du crédit, Droit social, 1945, σελ. 285—291.

τάξεις διὰ τοὺς τέως μετόχους τῶν ἄλλων ἐθνικοποιηθεισῶν τραπεζῶν, διότι τὰ *parts bénéficiaires* τὰ ὁποῖα ἔλαβον τοὺς παρέχουν δικαίωμα εἰς μίαν «διανομὴν» ὀριζομένην ἕκαστον ἔτος ὑπὸ τοῦ Δ. Σ. τῆς ἐθνικοποιημένης Τραπεζῆς καὶ ἥτις δὲν εἶναι κατωτέρα τοῦ μερίσματος τοῦ 1944. Τὸ ζήτημα τῆς ἀποζημιώσεως προσέκρουσε εἰς ὠρισμένης δυσχερείας, διότι ἔπρεπε νὰ συμβιβασθῇ μὲ τὴν ἀρχὴν τῆς διακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰς ἣν παραπέμπει τὸ προοίμιον τοῦ νέου γαλλικοῦ συντάγματος, ἥτις ὁμιλεῖ περὶ ἀποζημιώσεως «*juste et préalable*» δοθέντος ὅτι δὲν περιελήφθη εἰδικὴ διάταξις περὶ ἀποζημιώσεως διὰ τὰς ἐθνικοποιήσεις. Οὕτως ἀπεφασίσθη ἡ χορήγησις ὁμολογιῶν κεφαλαίου καὶ οὐχὶ ἡ χορήγησις τίτλων ἰσοβίου προσόδου· διὰ τὴν ἐξεύρεσιν τῆς «δικαίας» τιμῆς ἐθεωρήθη ὅτι δὲν ὑπάρχει προσφορότερον μέσον ἀπὸ τὴν προσφυγὴν εἰς τὴν τρέχουσαν τιμὴν τῶν μετοχῶν ἢ τὰ περιοδικῶς διανεμόμενα μερίσματα ἃν καὶ ἀνεγνωρίσθη ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο ἐνέχει ὠρισμένην αὐθαιρεσίαν. Ποίας ὁμως περιόδου; Ἡ Μεγ. Βρετανία ἠκολούθησε τὴν λύσιν νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν μίαν μακρὰν περίοδον πρὸ τοῦ πολέμου, δηλ. νὰ συμπεριλάβῃ καὶ ὁμαλὰς περιόδους, ἀντιθέτως ἡ Γαλλία ἐστάθη εἰς τὸ ἀμέσως παρελθόν, δεχθεῖσα, ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὸν οἱ μέτοχοι νὰ ἔχουν ἀξίωσιν διὰ μίαν *restitutio in integrum* τῆς παλαιᾶς οἰκονομικῆς τῶν καταστάσεως ἐνῶ ὁ ἄλλος κόσμος ὑπέστη τόσας καταστροφάς. Οἱ παλαιοὶ μέτοχοι χάνουν τὴν ιδιότητα τοῦ ἐταίρου· τὰ δικαιώματά των εἶναι τοιαῦτα πιστωτῶν, πλὴν ὁμως ἐνδιαφερομένων διὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐκμεταλλεύσεως, ἀλλὰ κατὰ τρόπον διάφορον τῶν κομιστῶν τακτικῶν τίτλων. Ὁ νόμος δὲν ὁμιλεῖ ρητῶς, ὅτι αἱ ἐθνικοποιούμεναι τράπεζαι παραμένουν ἀνώνυμοι ἐταιρεῖαι, ἀλλὰ τὸ πᾶν γίνεται, ὡς ἐὰν αὗται παραμένουν τοιαῦται μὲ τὴν φυσικὴν ἐπιφύλαξιν ἐννοεῖται, ὅτι οἱ ἐκλεκτοὶ τῶν μετόχων ἀντικαθίστανται παρ' ὀργάνων νέων, ὧν τὴν σύνθεσιν καθορίζει ὁ νόμος. Ἐκάστη ἐθνικοποιηθεῖσα Τράπεζα διατηρεῖ τὴν ἀτομικότητά της καὶ διοικεῖται παρὰ Δ. Σ. Ὁ νόμος περὶ ἐθνικοποιήσεως δὲν ρυθμίζει ὁ ἴδιος τὰ τῆς συνθέσεως τοῦ γενικοῦ συμβουλίου τῆς Τραπεζῆς τῆς Γαλλίας, ἐνῶ ρυθμίζει τὰ τῶν λοιπῶν Τραπεζῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τριμεροῦς ἀρχῆς· τὸ συμβούλιον τούτων συντίθεται ἐκ τεσσάρων μελῶν ὀριζομένων ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐθν. Οἰκονομίας, 4 ὑπὸ τῶν μεγάλων συνδικαλιστικῶν, τῶν περισσότερον ἐκπροσωπευτικῶν, ὀργανώσεων· δύο ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων δέον ν' ἀνήκουν εἰς τὸ προσωπικὸν τῆς ἐθνικοποιημένης τραπεζῆς· 2 ὀρίζονται ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν διὰ νὰ ἐκπροσωποῦν τὴν Τράπεζαν τῆς Γαλλίας ἢ δημοσίους ἢ ἡμιδημοσίους ὀργανισμοὺς πίστεως καὶ 2 ἐκλέγονται ὑπ' αὐτοῦ μεταξὺ

τῶν προσώπων τῶν ἐχόντων εὐρείαν τραπεζιτικὴν πείραν. Ἡ εὐθύνη καὶ αἱ ὑποχρεώσεις τῶν διοικούντων διέπονται ὑπὸ τοῦ κοινοῦ δικαίου τῶν ἀνωνύμων ἐταιριῶν, ὡς καὶ ὁ καθορισμὸς τῆς ἀμοιβῆς αὐτῶν. Αἱ ἀρμοδιότητες τῆς Γεν. Συνελεύσεως (ἐξαιρέσει τοῦ διορισμοῦ τῶν μελῶν τῆς διοικήσεως) μετεβιβάσθησαν εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῆς ἐπιτροπῆς ἐλέγχου τῶν Τραπεζῶν. Διὰ τὰς πρὸς τοὺς τρίτους σχέσεις τῶν ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάγονται εἰς τὴν ἐμπορικὴν νομοθεσίαν. Ἐπίσης ὑπόκειται καὶ εἰς τὴν συνήθη φορολογίαν τῶν ἀνωνύμων ἐταιριῶν.

Ἐθνικοποιήσις τῶν ἐργοστασίων Renault. (28) Ἐνταῦθα μεταβιβάζεται ἡ ἐπιχείρησις εἰς τὸ κράτος. Αἱ μετοχαὶ αὐτῆς ἐδημεύθησαν ὑπὸ τοῦ Κράτους, λόγῳ τῆς κατὰ τὸν πόλεμον ἀντεθνικῆς δράσεως τοῦ σχεδὸν ἀποκλειστικοῦ κατόχου τούτων. Συνεστήθη ἴδρυμα ἐμπορικοῦ καὶ βιομηχανικοῦ χαρακτῆρος μὲ ἴδιαν νομικὴν προσωπικότητα καὶ οἰκονομικὴν αὐτονομίαν, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν καὶ τὸν ἔλεγχον τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Βιομ. παραγωγῆς. Ὑπάρχει Πρόεδρος - Γεν. Διευθυντῆς μὲ εὐρυτάτας ἀρμοδιότητας, περιοριζόμενας ἀπὸ τὴν παρουσίαν 15μελοῦς Δ.Σ., εἰς τὸ ὁποῖον μετέχουν, ὡς μέλη ἀντιπρόσωποι τῶν χρησιμοποιούντων αὐτοκίνητα, τῶν ἐνδιαφερομένων Ὑπουργείων καὶ τοῦ προσωπικοῦ (ὡς π.χ. εἰς τὴν ἔγκρισιν προγραμμάτων κατασκευῆς, προγραμμάτων νέων ἐργασιῶν, δανείων, προϋπολογισμῶν κλπ.). Αἱ ἀρμοδιότητες τῆς γενικῆς συνελεύσεως ἀσκοῦνται ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ κατὰ τὰ λοιπὰ λειτουργεῖ ὡς ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ ἐπιχείρησις, ἐφαρμόζουσα τὰς κοινὰς διατάξεις τῶν ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, τόσον εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὅσον καὶ εἰς τὰς ἐξωτερικὰς—τὰς μετὰ τρίτων—σχέσεις.

Ἀνθρακωρυχεῖα τοῦ Borra καὶ τοῦ Pas—de—Calais 29. Ἐνταῦθα κυρίως εἰπεῖν, πρόκειται περὶ προεθνικοποιήσεως. Μᾶς εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἡ αἰτιολογικὴ ἔκθεσις τοῦ σχετικοῦ νόμου ὅστις εἶναι ἐκ τῶν πρώτων, τῶν ἀφορώντων εἰς τὰς ἐθνικοποιήσεις διότι περιέχει γενικωτέρας σκέψεις περὶ τῆς ἐθνικοποιουμένης ὀργανώσεως. Οὕτω λέγει, ὅτι «γίνονται νέαι δημιουργίαι, αἵτινες δὲν εἰσέρχονται εἰς κανένα ἀπὸ τοὺς κλασσικοὺς τύπους τῶν ὀργανώσεων, εἰς τὰς ὁποίας μετεἶχεν, ἕως τώρα τὸ κράτος. Εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐξέλθῃ κανεὶς ἀποφασιστικῶς ἀπὸ τὰς παλαιὰς συνηθείας διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἀφ' ἑνὸς

28) Cahen-Salvador, La régie nationale des usines Renault. Droit social, 1945, σελ. 208—220.

29) XXX... La nationalisation des Houillères du Nord et du Pas-de-Calais, Droit social, 1945, σελ. 121—137.

μὲν ὀρθολογιστικὴν ἐκμετάλλευσιν καὶ συνεπαγομένην μείωσιν εἰς τὸ ἐλάχιστον τῶν ἐμποδίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ στενὴν ἐπαφὴν τῆς διευθύνσεως μεθ' ὄλων τῶν προσώπων τῶν δυναμένων νὰ βοηθήσουν». Περαιτέρω «ἡ διοίκησις των δέον νὰ γίνεται κατὰ τὰς μεθόδους τῆς βιομηχανικῆς ἢ ἐμπορικῆς ἐταιρείας, μόνας προσφόρους ν' ἀναπτύξωσιν εὐρεΐαν τὴν πρωτοβουλίαν τῶν διευθυνόντων». Συνεστήθη ἓνα Ἴδρυμα ἐμπορικὸν καὶ βιομηχανικὸν μὲ ἰδίαν νομικὴν προσωπικότητα καὶ οἰκονομικὴν αὐτοτέλειαν. Δὲν ὑπάρχει Δ.Σ., ἀλλὰ συμβουλευτικὸν ὄργανον ἐξ 24 μελῶν περιλαμβάνον ἀντιπροσώπους τοῦ προσωπικοῦ, τῶν χρησιμοποιούντων τὰ προϊόντα, ἀντιπροσώπους τῶν παλαιῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τοῦ κράτους. Ὁ Πρόεδρος - Γεν. Διευθυντὴς ἔχει εὐρυτάτας ἀρμοδιότητος ἐνεργῶν τὰ πάντα μόνος· μόνον εἰς ἐλάχιστας τινὰς περιπτώσεις, δέον νὰ προκαλῆ προηγουμένως τὴν συμβουλευτικὴν γνώμην τοῦ συμβουλίου, ὡς π.χ. ἐπὶ ἐκδόσεως μακροπροθέσμου δανείου, δημιουργίας νέων ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν ἐγκαταστάσεων ἢ νέων κλάδων τῆς ἐπιχειρήσεως, καθορισμὸν τιμῶν πωλήσεως κλπ.

Ἐθνικοποιήσις ἐργοστασίων κινητῶν Gnôme et Rhône³⁰ καὶ τῶν ἀεροπορικῶν ἐταιρειῶν μεταφορῶν. Εἰς ταύτας τὸ Κράτος δὲν εἶναι ὁ μόνος μέτοχος, διότι ἐξηρέθησαν τῆς ἀπαλλοτριώσεως αἱ μετοχαί, αἱ ἀνήκουσαι εἰς ὠρισμένας ἐταιρίας, εἰς τὰς ὁποίας ἔχει πλειοψηφίαν τὸ κράτος ἢ εἰς νομικὰ πρόσωπα δημοσίου δικαίου ὑποκείμενα εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ κράτους. Τὸ αὐτὸ περίπου ἰσχύει καὶ διὰ τὰς ἀεροπορικὰς ἐταιρίας μεταφορῶν. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις τὸ κράτος εἶναι ὁπωσδήποτε τὸ κύριον τῶν ὑποθέσεων.

Μετὰ τὰ πρῶτα πειράματα ὀργανώσεως τῶν ἐπιχειρήσεων τὰ ὁποῖα ἐπηρεάσθησαν ἐν πολλοῖς καὶ ἀπὸ εἰδικοῦς λόγους ἀρχίζει νὰ ἐπικρατῇ εἰς τὴν Γαλλίαν ὠρισμένος τύπος ἐθνικοποιουμένων ἐπιχειρήσεων, διαμορφωθεὶς μὲ τοὺς νόμους τοῦ 1946 περὶ ἐθνικοποιήσεως τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, τοῦ ἀεριόφωτος, τῶν μεταλλικῶν καυσίμων καὶ 34 ἀσφαλιστικῶν ἐταιριῶν³¹.

Τὰ χαρακτηριστικὰ εἶναι: α) ἡ ἰδιοκτησία μεταφέρεται εἰς τὸ Κράτος μεθ' ὀλοκλήρου τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ, β) διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐθνικοποιουμένων ἐπιχειρήσεων συνιστᾶται ἐθνικὸν δημόσιον ἴδρυμα χαρακτηῆρος ἐμπορικοῦ καὶ βιομηχανικοῦ, γ)

30) M, X. La nationalisation des usines Gnôme et Rhône et des transports aériens ἐν Droit social, 1945, σελ. 168—170.

31) R o b l o t, La nationalisation du gaz et de l'électricité, ἐν Droit Social, 1946, σελ. 179—195. W a l i n e, Droit administratif, 1946. σελ. 537 ἐπ.

ὑπάρχει κατὰ κανόνα τριμερῆς διοίκησις, περιλαμβάνουσα ἀντιπροσώπους τοῦ κράτους (ἐνδιαφερομένων Ὑπουργείων), τῶν καταναλωτῶν ἢ ἐνδιαφερομένων, καὶ τοῦ προσωπικοῦ, δ) ἐφαρμόζεται ἐμπορικὴ διοίκησις· διέπονται ὑπὸ τῆς ἐμπορικῆς νομοθεσίας. ἔχουν οἰκονομικὴν αὐτονομίαν, ἀπαλλάσσονται τῶν δημοσιονομικῶν ἀρχῶν τῆς καθολικότητος τοῦ προϋπολογισμοῦ, πρᾶγμα, ὅπερ ἐπιτρέπει τὴν αὐτόχρηματοδότησιν καὶ τὴν ἄμεσον ἐπανεπένδυσιν τῶν κερδῶν, ε) ὑπάρχει ἐμπορικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀνεξαρτησία ἔναντι τῶν δημοσίων ἀρχῶν, στ) τὸ λογιστικὸν σύστημα ἀκολουθεῖ τοὺς ἐν τῷ ἐμπορίῳ ἀκολουθουμένους κανόνας καὶ οὐχὶ τοὺς κανόνας τοῦ δημοσίου λογιστικοῦ· τοῦτο ἐλέγχεται ὑπὸ εἰδικῶν ἐπιτρόπων, ζ) ἡ διαχείρισις δέον νὰ πραγματοποιεῖται κατὰ τρόπον ὥστε ν' ἀντιμετωπίζῃ ὅλα τὰ βάρη τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐπενδύσεως, η) τὸ φορολογικὸν καθεστῶς εἶναι τὸ τοῦ κοινοῦ δικαίου θ) ἡ εὐθύνη τῶν διοικούντων διέπεται ὑπὸ τῶν κανόνων τοῦ ἐμπορ. δικαίου καὶ οὐχὶ τοῦ διοικητικοῦ, ι) καταβάλλεται ἀποζημίωσις εἰς τοὺς τέως μετόχους, οὐχὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πραγματικῆς ἀξίας· αὕτη καθορίζεται κάπως αὐθαιρέτως ἀπὸ τὸν νομοθέτην, ἀπὸ τὴν χρηματιστηριακὴν ἀξίαν τῶν μετοχῶν των. Ἡ ἀποζημίωσις γίνεται διὰ χορηγήσεως εἰς αὐτοὺς ὁμολογιακῶν τίτλων ἐφ' ὠρισμένῳ τόκῳ διαπραγματευσίμων καὶ ἀποσβεστέων καὶ συμπληρωματικῇ συμμετοχῇ εἰς τὰ κέρδη καὶ ια) τὸ προσωπικὸν διέπεται ὑπὸ τῶν μέχρι τοῦδε διατάξεων. Παραμένουν ὅμως ἀκαθόριστα τὰ ζητήματα τῆς ἱεραρχικῆς ὀργανώσεως τῶν ἐθνικῶν ἐπιχειρήσεων.

Οὕτω διὰ τὸ ἀεριόφως καὶ τὸν ἠλεκτρισμὸν συνιστῶνται δύο ἐνιαῖοι ὀργανισμοί, εἷς διὰ τὸ ἀεριόφως καὶ εἷς διὰ τὸν ἠλεκτρισμὸν, περιλαμβάνοντες ὀριζοντίως καὶ καθέτως, ὅλας τὰς σχετικὰς βιομηχανίας (παραγωγή, μεταφορὰ, διανομὰ) μὲ κοινὸν ἀνώτατον συμβούλιον, ὡς καὶ κοινὸν ἐθνικὸν Ταμεῖον ἐξοπλισμοῦ, ὡς δημόσιον Ἐθνικὸν Ἰδρυμα μὲ οἰκονομικὴν αὐτονομίαν καὶ εὐρυτάτας ἀρμοδιότητος (συμβολὴ εἰς τὴν χρηματοδότησιν τοῦ σχεδίου βελτιώσεως ἠλεκτρισμοῦ καὶ ἀεριόφωτος, ἐξασφάλισις τῆς ἐξυπηρετήσεως τῶν ὁμολογιῶν τῶν παραδοθεισῶν εἰς τοὺς ἀπαλλοτριωθέντας μετόχους κλπ.) καὶ κεφάλαιον συμπληρωστικῶν ἀεριόφωτος καὶ ἠλεκτρισμοῦ. Διὰ τὰ μεταλλικὰ καύσιμα συνιστᾶται ὀργανισμὸς διευθύνσεως μὲ ὀλιγωτέρας ἀρμοδιότητος, συμβουλευτικῆς, ἐρευνητικῆς καὶ περιωρισμένης οἰκονομικῆς, ὅπως εἶναι ἡ ἐξασφάλισις τῆς ἐξυπηρετήσεως τῶν εἰς τοὺς τέως μετόχους δοθεισῶν ὁμολογιῶν. Ἀκόμη ὀλιγωτέρας ἀρμοδιότητος ἔχει τὸ 21μελὲς ἐθνικὸν συμβούλιον τῶν ἀσφαλίσεων (πρότασις εἰς τὸ Ὑπουργεῖον κανόνων τεχνικῶν καὶ

οἰκονομικῶν κατευθύνσεων, καθορισμὸς γενικῶν ὄρων συμβάσεων καὶ τιμολογίων, ἀρμοδιότητες τῆς γενικῆς συνελεύσεως τῶν μετόχων διὰ τὴν τροποποίησιν τῶν καταστατικῶν· ἡ σύστασις ὁμῶς κεντρικοῦ ταμείου ἀντασφαλίσεως, ὡς ἰδρύματος δημοσίου ἐμπορικοῦ χαρακτήρου μὲ οἰκονομικὴν αὐτονομίαν καὶ ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ Κράτους μετριάζει σημαντικῶς τὸν χαλαρὸν χαρακτήρα τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου. Εἰς τοῦτο ὑποχρεοῦνται ν' ἀντασφαλίζονται καὶ αἱ μὴ ἐθνικοποιημέναι ἐπιχειρήσεις ἀσφαλίσεως.

Ἡ ἐμφάνισις τῶν δημοσίων ἰδρυμάτων ἐμπορ. καὶ βιομηχ. χαρακτήρου ἀποτελοῦντων νέαν κατηγορίαν, μὴ ὑπαγομένην εἰς καμμίαν τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν, μὲ ἰδίαν προσωπικότητα καὶ εὐρυτάτην αὐτονομίαν ἐν σχέσει μὲ τὴν διοίκησιν ἐγέννησε προβλήματα εἰς τὴν γενικὴν θεωρίαν τοῦ διοικητικοῦ δικαίου καὶ συγκεκριμένως εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς *service public*. Καίτοι ἡ ἔννοια ταύτης εἶναι εἰς τὴν Γαλλίαν πολὺ εὐρεῖα, ἐν τούτοις ὑπάρχουν ὠρισμένα χαρακτηριστικά, ἢ ἔλλειψις τῶν ὁποίων ἐξαφανίζει τὴν ἔννοιαν αὐτῆς ³²).

Ἐν τῶν κυρίων χαρακτηριστικῶν εἶναι ὅτι λειτουργεῖ ὑπὸ τὸ καθεστῶς τοῦ διοικητικοῦ δικαίου· τόσον δηλ. τὸ προσωπικόν της, ὅσον καὶ αἱ ἐργασίαι της (συμβάσεις) ὑπάγονται εἰς τὸ δημόσιον δίκαιον.

Ἡ νομολογία διὰ βραδείας ἀλλ' ἐπιμόνου ἐξελίξεως ἤμβλυσε τὸ ἀνωτέρω χαρακτηριστικόν τῆς ἀναμίξεως τῆς δημοσίας δυνάμεως ποὺ ὑπῆρξεν ἄλλοτε ὁ θεμέλιος λίθος διὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῆς βασικῆς ἰδέας τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας καὶ διηύρυνε τὴν ἔννοιαν αὐτῆς. Μὲ τὴν τάσιν της νὰ δεχθῆ, ὅτι ὀργανισμοὶ ἰδιωτικοὶ δύνανται νὰ ἀναλάβουν διαχειρίσιν δημοσίας ὑπηρεσίας ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ὕπαρξιν ὀργανισμῶν *mi-publics*, *mi-privés* διαχειριζομένων δημοσίας ὑπηρεσίας συνετέλεσεν, ὥστε νὰ χάσῃ ἢ ἔννοια τῆς *service public* τὴν πατροπαράδοτον της ἐνότητα καὶ νὰ τεῖνῃ νὰ καταστῆ μία ἔννοια γενικὴ, καλύπτουσα τὰς πλέον διαφόρους πραγματικότητας. Δὲν εἶναι πλέον τὸ χαρακτηριστικόν ἢ ἀνάληψις παρὰ τῆς δημοσίας ἀρχῆς τοῦ βάρους τῆς διοικήσεως καὶ τῶν οἰκονομικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐπιχειρήσεως, ἀλλὰ τὸ ἀρνητικὸν γνώρισμα· ὁ διὰ τῆς θέσεως τῆς χειρὸς τοῦ κράτους περιορισμὸς τῆς καπιταλιστικῆς διευθύνσεως καὶ ἡ ἐξυπηρέτησις τοῦ γενικοῦ συμφέροντος. Ζοῦν οὕτως πλέον σχεδὸν κατὰ τὸ σύνολον ἐκτὸς τοῦ διοικητικοῦ δικαίου χωρὶς νὰ χάνουν τὸν δημόσιον χαρακτήρα· μόνον μία

32) Περὶ τῆς ἐννοίας τῆς *service public*, *W a l i n e*, ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 271 ἐπ.. Δένδια, Διοικητικὸν δίκαιον, τ. Α', 1942, σελ. 34 ἐπ., 198 ἐπ.

φάσις ἀνάγεται εἰς τὸ διοικητικὸν δίκαιον· ἡ ἀπαλλοτριώσεις τοῦ κεφαλαίου καὶ ὁ διορισμὸς τῶν διοικ. ὀργάνων· δηλαδὴ μόλις ἀρχίσει νὰ λειτουργῇ σταματᾷ τὸ διοικητικὸν καὶ ἀρχίζει τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον³³).

Μίαν ἐξάρεσιν εἰς τὸ ἐκτεθὲν ἀνωτέρω καθεστῶς τῆς ἐθνικοποιήσεως ἀποτελεῖ ἡ διατήρησις τῶν συνεταιρισμῶν ἠλεκτροπαραγωγῆς, ὑφ' ὠρισμένας προϋποθέσεις διοικητικῶν μεταρρυθμίσεων. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἔχει γίνει μεγάλη συζήτησις εἰς τὴν θεωρίαν διὰ τὴν θέσιν τῶν συνεταιρισμῶν εἰς τὴν ἐθνικοποίησιν, ἰδίως εἰς τὴν φιλολογοίαν τοῦ οὐτοπιστικοῦ σοσιαλισμοῦ ἀπὸ τὸν Robert Owen μέχρι Fourier, Louis Blanc καὶ Ferdinand Lassalle.

Ἡ κίνησις αὕτη εἶχεν ἀντιπροσώπους καὶ κατὰ τὴν πρώτην μεταπολεμικὴν περίοδον εἰς τὴν Γερμανίαν (Wheilm, Kaff κλπ.)· πλὴν ὁμως θεωρεῖται ὑπερπηδηθεῖσα πλέον διὰ πολλοὺς λόγους εἰς τὴν λεπτομερῆ ἐξέτασιν τῶν ὁποίων δὲν δύναται κανεὶς ἐνταῦθα νὰ εἰσέλθῃ³⁴). Τελευταίως ἐν Γαλλίᾳ ὑποστηρίζεται ἡ κίνησις αὕτη ἀπὸ τὸν Lavergne³⁵), δὲν φαίνεται ὁμως νὰ ἔχη ἐπιτυχίαν, ἐὰν κρίνῃ κανεὶς ἀπὸ τὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν ἔχουν λάβει πλέον αἱ ἐθνικοποιήσεις· χωρὶς ν' ἀποκλείεται νὰ παίξουν οὗτοι δευτερεύοντα ρόλον, ὅπως εἰς τὴν Ρωσίαν, ὅταν αἱ ἐθνικοποιήσεις προχωρήσουν εἰς τὴν γεωργίαν καὶ ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰς συνταγματικὰς μεταρρυθμίσεις τῶν λαϊκῶν δημοκρατιῶν. Ἀπὸ τὴν ἀνάλυσιν τῶν ἐθνικοποιήσεων εἰς τὴν Γαλλίαν προκύπτει, ὅτι αὗται εἶναι ἀποτέλεσμα συμβιβασμοῦ τῆς δημοκρατικῆς καὶ σοσιαλιστικῆς ἀντιλήψεως, ὅπως θὰ εἴπωμεν εἰς τὸ τελικὸν συμπέρασμα.

33) V e d e l, La technique des nationalisations, ἐν Droit Social, 1946, σελ. 49, 58, 93—99. W a l i n e, ἔνθ' ἄνωτ. σελ. 57, 271 ἐπ., 277 ἐπ.

34) Οἱ συνεταιρισμοὶ εἶναι μορφώματα, τὰ ὁποῖα, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των, ἀφοροῦν ὠρισμένον κύκλον ἐνδιαφερομένων—«ἰδιωτικοῦ» χαρακτηῆρος— καὶ δὲν δύναται νὰ χρησιμοποιηθοῦν γενικῶς ὡς ὄργανον τῆς «κοινωνίας». Ὅπου ἐπεκτείνονται πέραν ἐνός στενῶς καθωρισμένου κύκλου ἐνδιαφερομένων, χάνουν εἰς ἐσωτερικὴν συνοχὴν καὶ ἐνότητα καὶ συνεπῶς εἰς δυνατότητα δράσεως· ὅπου πάλιν ἀντιθέτως εἶναι στενὸς ὁ κύκλος τῶν ἐνδιαφερομένων, τότε ὑπάρχει περιορισμένον συμφέρον καὶ ὑποχωρεῖ πρὸ αὐτοῦ τὸ κοινωνικὸν τοιοῦτον. A m o n n, ἔνθ' ἄνωτ. σελ. 60. Γενικώτερα διὰ τὴν δράσιν τῶν συνεταιρισμῶν εἰς ὅλας τὰς χώρας πρβλ. Le mouvement coopératif et les problèmes actuels, τόμ. I καὶ II, 1945, ἔκδ. Διεθνούς Γραφείου ἔργασίας.

35) L a v e r g n e, Le problème des nationalisations, 1946.

8. Αἱ ἐθνικοποιήσεις εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἄλλαχοῦ.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα προπολεμικῶς ὑπῆρχεν ἀριθμὸς τις κρατικοποιημένων ἐπιχειρήσεων, τῶν ὁποίων αἱ κυριώτεραι ἦσαν: οἱ Σιδηρόδρομοι Λαρίσης—Μακεδονίας, ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα καὶ τὰ Ταχυδρομεῖα καὶ Τηλέγραφοι, τὰ τηλέφωνα οὐχὶ ὅλα, τὰ σμυριδωρυχεῖα, ἡ λαϊκὴ ἀποταμίευσις ἔν τινι μέτρῳ (Ταχυδρ. Ταμιευτήρια, Ταμεῖον Παρακαταθηκῶν καὶ δανείων), αἱ ἀλυκαί, ὠρισμένοι θεατρικαὶ καὶ ἐμπορικαὶ ἐπιχειρήσεις (μονοπώλια) ὡς καὶ ἐκμεταλλεύσεις τινὲς Δήμων καὶ Κοινοτήτων, (ἀεριόφωτος, ὑδρεύσεως, ἠλεκτρισμοῦ κλπ.) ὑπὸ τὰς νομικὰς μορφάς, εἴτε τῆς κρατικῆς ὑπηρεσίας, εἴτε τοῦ νομικοῦ προσώπου δημοσίου ἢ ἰδιωτικοῦ δικαίου. Μετὰ τὸν πόλεμον δὲν ἐσημειώθη καμμία κίνησις δι' ἐθνικοποιήσεις πλὴν περιπτώσεών τινων ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ αἴτινες εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἤρθησαν. «Οἱ Ἕλληνες ἐπιχειρηματῆται—ὅπως γράφουν εἰς μίαν πρόσφατόν των ἔκθεσιν περὶ τῶν συγχρόνων τάσεων ἐθνικοποιήσεως οἱ New York Times—ἐλπίζουν εἰς μίαν ἀναζωογόνησιν τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, ὅταν ἡ χώρα ἡσυχάσῃ· αἱ σημεριναὶ τάσεις εἶναι ὑπὲρ τῆς ἐλευθέρως ἐπιχειρήσεως, παρ' ὅλον ὅτι ὅλα σχεδὸν τὰ κόμματα ἔχουν κηρυχθῆ διὰ κάποιαν μορφήν ἐλέγχου»⁽³⁶⁾. Ἀξιόλογον κίνησιν σημειοῦν παρ' ἡμῖν τὰ τελευταῖα ἔτη οἱ συνεταιρισμοί, ἰδίως οἱ ἀγροτικοί, μὲ τοὺς ἐξειλιγμένους τύπους τῶν κοινοπραξιῶν τῆς διαχειρίσεως ἐγχωρίων προϊόντων καὶ τὴν ἀνάπτυξιν ποικίλων βιομηχανιῶν καὶ βιοτεχνιῶν ἐπεξεργασίας ἀγροτικῶν προϊόντων⁽³⁷⁾.

Σημαντικαὶ ἐθνικοποιήσεις πραγματοποιοῦνται εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, ὡς εἶπομεν καὶ ἀνωτέρω⁽³⁸⁾: ἄλλοῦ μὲν μὲ

36) Παρ' ἡμῖν μετὰ τὸν πόλεμον ἀριθμὸς τις ἐπιχειρήσεων, ἀνήκων εἰς ὑπηκόους τῶν τέως ἐχθρικῶν κρατῶν, περιῆλθεν εἰς τὸ κράτος. Περὶ τῆς τελικῆς τύχης αὐτῶν οὐδὲν δύναται ἀκόμη νὰ λεχθῆ. Μίαν εἰδικὴν μορφήν «ἡμικρατικοποιήσεως» ἀποτελοῦν παρ' ἡμῖν αἱ «κατὰ παραχώρησιν» ἐπιχειρήσεις, τινὲς τῶν ὁποίων μετὰ τὴν λήξιν τῶν προνομίων των θὰ περιέλθουν εἰς τὸ κράτος. Λίαν ἐνδιαφερούσας παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς τεχνικῆς τῶν παρ' ἡμῖν κρατικοποιήσεων, ἀφορώσας δύο μεγάλας ἐπιχειρήσεις πρβλ. Σ. Κορώνη. Ἡ δημοσία ἐπιχειρήσεις εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὰ πρῶτα 25 ἔτη τῶν σιδηροδρόμων τοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους, 1941, καὶ Σπ. Ν. Λιζάρδου. Αἱ ἐπιχειρήσεις κοινῆς ὠφελείας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἑλληνικοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, 1946. Αὕτη ἔχει κυρίως ὑπ' ὄψει τὴν δημοτικὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ φωταερίου Ἀθηνῶν. Εἰδικώτερα: Ν. Π. Ταζεδάκης. Νομικαὶ μορφαὶ τῶν ὑπηρεσιῶν κοινωνικῆς ὠφελείας, εἰς Νέον Δίκαιον, Μάϊος 1946, σελ. 81—85.

37) Περιοδικὸν «Συνεταιριστής» 1946, τευχ. 3 καὶ 4.

38) «Οἱ σημερινὲς τάσεις γιὰ ἐθνικοποιήσεις σὲ διάφορες χώρες. Μία ἔρευνα σὲ 22 χώρες», ἐν «Νέα Οἰκονομία» τευχ. 8, σελ. 439 ἐπ.

γοργότερον ρυθμόν, ὡς εἶναι αἱ χώραι εἰς τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἀνατολικοῦ συνασπισμοῦ (Πολωνία, Γιουγκοσλαβία, Οὐγγαρία κλπ.), ἄλλοῦ δὲ μὲ βραδύτερον. Δυστυχῶς δὲν ἔχομεν πληροφορίας περὶ τῆς τεχνικῆς τῆς πραγματοποιήσεώς των ἐκεῖ. Πάντως εἰς τὰς γενικὰς γραμμάς δὲν δύνανται νὰ εἶναι οὐσιωδῶς διάφοροι τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐκπροσωποῦνται ὅλαι αἱ τάσεις.

9. Συμπεράσματα.

Ἴσως εἶναι πολὺ πρόωρον νὰ προχωρήσῃ κανεὶς εἰς συγκριτικὰ παρατηρήσεις, διότι, ὅπως εἶπομεν εἰς τὴν ἀρχὴν, εὐρισκόμεθα ἀκόμη, πρὸ πειραματισμοῦ. Ἐπειδὴ ὑπάρχουν ἀρκεταὶ ἀναλογίαι, θ' ἀποπειραθῶμεν νὰ κάμωμεν μίαν γενικὴν σύνθεσιν τοῦ τρόπου τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ἐθνικοποιήσεων. Οὕτω θὰ ἠδυνάμεθα νὰ κάμωμεν τὰς ὀκλούθους διαπιστώσεις :

1) Φορεὺς τῆς ἐθνικοποιήσεως καθίσταται τὸ Κράτος οὐχὶ ἀμέσως, ἀλλ' ἐμμέσως. Πρὸς τοῦτο τὸ Κράτος δημιουργεῖ εἰδικοὺς αὐτοτελεῖς ὀργανισμοὺς οἰκονομικῶς καὶ τεχνικῶς ἀνεξαρτήτους ἔναντι αὐτοῦ—οὕτως δικαιολογεῖται ὑπὸ τινῶν καὶ τὸ ὄνομα ἐθνικοποιήσις, ἀντὶ κρατικοποιήσις—οἱ ὁποῖοι θεωρητικῶς μὲν ὑπάγονται εἰς τὸ διοικητικὸν δίκαιον, ὡς μορφαί, διότι θεωροῦνται δημόσια ἰδρύματα, οὐσιαστικῶς δὲ εἰς τὸ ἐμπορικὸν δίκαιον. Οὕτως ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐπιβίωσις τῆς τεχνικῆς τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου, ποὺ εἶναι ἀποτέλεσμα μακραίωνος ἐφαρμογῆς. Ἡ σύνθεσις τῆς δημοσιοποιήσεως τῆς ἐπιχειρήσεως μὲ τὸν βιομηχανικὸν καὶ ἐμπορικὸν χαρακτήρα ἀποτελεῖ ἓνα συμβιβασμὸν τῶν «ὕγιων ἐμπορικῶν καὶ τεχνικῶν ἀρχῶν» μὲ τὸ δημόσιον δίκαιον. Αἱ νομικαὶ πράξεις τῶν τῶν ἐθνικοποιημένων ἐπιχειρήσεων δὲν ἔχουν τὸν χαρακτήρα τῶν διοικητικῶν πράξεων· εἶναι πράξεις καθαρῶ ἰδιωτικοῦ δικαίου, αἵτινες δὲν συνεπάγονται οὐδεμίαν προνομίαν ἐκ τῆς δημοσίας δυνάμεως. Αἱ διαφοραί, αἵτινες προκύπτουν, εἶναι τῆς ἀρμοδιότητος τῶν τακτικῶν δικαστηρίων. Οὕτως ἔχομεν τὴν σαφῆ ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὴν τόσον δυσφημιζομένην γραφειοκρατικὴν ὀργάνωσιν τοῦ κράτους. Ὑπὸ τὴν νέαν ταύτην μορφήν τὸ ἐμπορικὸν δίκαιον ὑφίσταται μίαν προϊούσαν μεταβολήν, ὥστε νὰ τείνωμεν βαθμηδὸν εἰς τὴν δημιουργίαν ἑνὸς εἰδικοῦ κρατικοῦ ἐμπορικοῦ δικαίου. Περὶ συνεταιρισμῶν, ὡς φορέων τῆς ἐθνικοποιήσεως οἰκονομικῶν μονάδων δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἐκτὸς τῶν πλήρως σοσιαλιστικῶν κρατῶν ἀξία λόγου συζήτησις, διότι ἴσως αἱ ἐθνικοποιήσεις δὲν ἐπρόφθασαν ἀκόμη νὰ ἐπεκταθοῦν εἰς τὴν ἀγροτικὴν οἰκονομίαν,

ὅπου ὁ συνεταιρισμὸς ἐμφανίζει περισσοτέρας ἐλπίδας ἐπιτυχίας ὅπως ἀποδεικνύει τὸ πείραμα τῆς Ρωσσίας.

2) Εἰς τὰς ἐθνικοποιημένας ἐπιχειρήσεις σημειοῦται συγκέντρωσις κατὰ προτίμησιν ὀριζοντία καὶ ἱεραρχικὴ ὀργάνωσις αὐτῶν, ἡ ὁποία διαφέρει πολὺ ἀπὸ ἐκείνην ποῦ συναντᾶται εἰς τὸ καπιταλιστικὸν σύστημα μὲ τὰ τράστ, καρτέλ κλπ. Ἡ ἱεραρχικὴ ὀργάνωσις φθάνει μέχρι καταργήσεως τῆς οἰκονομικῆς αὐτοτελείας παραγωγικῶν μονάδων αἵτινες οὕτως ἀποτελοῦν ἓνα ὀργανικὸν σύνολον τοῦ ὄλου ἢ μεγάλου κλάδου τῆς παραγωγῆς. Αὐτὸ δικαιολογεῖ ἐκτεταμένην διοικητικὴν ἐποπτεῖαν τῶν ἀνωτέρων οἰκονομικῶν μονάδων ἐπὶ τῶν κατωτέρων τοιούτων καὶ τὴν οἰκονομικὴν ἐξάρτησιν.

3) Ὅπου δὲν ὑπάρχει ἄμεσος καὶ καθολικὴ σοσιαλιστικὴ ἐφαρμογή, ὡς γνωστὸν δὲ αὐτὸς εἶναι ὁ μεταπολεμικῶς κρατῶν τύπος, καταβάλλεται εἰς τοὺς τέως δικαιούχους ἀποζημιώσεις καὶ δὴ εἰς κεφάλαιον καὶ οὐχὶ εἰς πρόσοδον. Ἡ ἀπαλλοτριώσις δὲν ἀκολουθεῖ τὸν γνωστὸν κλασσικὸν τύπον, ποῦ καθώρισεν ὁ Grotius καὶ περιελήφθη εἰς τὴν διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐπιχειρήσις ἀπαλλοτριοῦται, ὡς σύνολον καὶ δὲν διασπᾶται ἢ ἐνότῃς αὐτῆς. Ὁ νόμος ἀπαγγέλλει τὴν ἀπαλλοτριώσιν, ὀρίζει τοὺς κανόνας καὶ τὴν βάσιν τῆς ἀποζημιώσεως. Ἡ ἀποζημιώσις καθορίζεται οὐχὶ πάντοτε ὑπὸ τοῦ Δικαστηρίου καὶ συνίσταται κατὰ κανόνα εἰς τὴν χρηματιστηριακὴν ἀξίαν τῶν μετοχῶν, ἡ ὁποία ἐνέχει καὶ κάποιαν αὐθαιρεσίαν, διότι δὲν ἐκπροσωπεῖ πάντοτε τὴν πραγματικὴν ἀξίαν τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἡ ἀποζημιώσις καταβάλλεται εἰς ὁμολογίας, καθισταμένων οὕτω τῶν μετόχων πιστωτῶν τῆς ἐπιχειρήσεως μὲ κάποιαν ἰδιορρυθμίαν εἰς τὸν τόκον καὶ ἐνδεχομένην συμμετοχὴν εἰς τὰ κέρδη.

4) Ἡ δρᾶσις τῶν ἐθνικῶν ἐπιχειρήσεων διέπεται κατὰ κανόνα ἀπὸ σχέδιον, πρᾶγμα ὅπερ καθορίζει τὰ πλαίσια τῆς συναλλακτικῆς τῶν ἱκανότητος. Τὸ σχέδιον δίδει νέαν μορφήν καὶ περιεχόμενον εἰς τὰ Ὑπουργεῖα, διότι ἀναγνωρίζει εἰς αὐτὰ εὐρυτάτην συμμετοχὴν εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν, πέραν τοῦ ἐποπτικοῦ ρόλου τὸν ὁποῖον παίζουν εἰς τὰ καπιταλιστικὰ κράτη. Πάντως τὸ κράτος δὲν φέρει εὐθύνην διὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς διαχειρίσεως τῶν ἐθνικῶν ἐπιχειρήσεων.

5) Εἰς τὰς ἐθνικοποιημένας ἐπιχειρήσεις ἐπικρατεῖ ἡ διευθυντικὴ ἀρχὴ μὲ εἰδικωτέραν τόνωσιν τῆς εὐθύνης τοῦ διευθυντοῦ ἔναντι τῶν ἀνωτέρου βαθμοῦ παραγωγικῶν μονάδων. Ἰδιαίτερα τονίζεται ἡ ποινικὴ εὐθύνη. Εἰς τὰς μὴ πλήρως σοσιαλιστικὰς χώρας σημειοῦται ἢ παρὰ τῷ διευθυντῇ παρουσία συμβουλίου μικρᾶς κατὰ τὸ μᾶλλον

ἢ ἥττον ἀρμοδιότητος καὶ κατὰ κανόνα τριμεροῦς συγκροτήσεως (ἐκπρόσωποι κράτους, ἐργατῶν καὶ καταναλωτῶν).

6) Εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἐθνικῶν ἐπιχειρήσεων μετὰ τῶν μισθωτῶν τῶν ἐφαρμόζεται τὸ κοινὸν ἐργατικὸν δίκαιον καὶ οὐχὶ τὸ διοικητικὸν τοιοῦτον.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει, ὅτι εἷς τινὰ σημεῖα δὲν ἐφηρμόσθησαν ἀμιγεῖς σοσιαλιστικαὶ ἀρχαί, ὅπως π.χ. εἰς τὰ βασικὰ ζητήματα τῆς ἀποζημιώσεως τῶν τέως ἰδιοκτητῶν καὶ τῆς διοικήσεως τῶν ἐθνικῶν ἐπιχειρήσεων, ἐνῶ ἀντιθέτως ἡ κρατικοποίησις τῆς περιουσίας καὶ ἡ συμμετοχὴ τοῦ Κράτους καὶ τῶν ἐργαζομένων εἰς τὴν διοίκησιν εἶναι στοιχεῖα σοσιαλιστικά. Τὰ πρῶτα λοιπὸν βήματα τῶν μεταπολεμικῶν ἐθνικοποιήσεων φέρουν ἐν πολλοῖς τὰ ἴχνη συμβιβασμοῦ τῶν σοσιαλιστικῶν ἀρχῶν μετὰ τὰς συντηρητικὰς τάσεις, πρᾶγμα, ποῦ ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸν τρόπον συνθέσεως τῶν κυβερνήσεων πολλῶν χωρῶν, τὴν ἐξελικτικὴν μορφήν τῶν ἐθνικοποιήσεων καὶ τὴν ἐπικράτησιν εἰς τινὰς χώρας τοῦ νέου τύπου τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας. Οὕτω καὶ ὁ τύπος ἐπιχειρήσεως, ποῦ προέκυψε εἶναι ἕνας μικτὸς τύπος ἰδιωτικοοικονομικῆς καὶ σοσιαλιστικῆς ἐπιχειρήσεως.